

5. Deelonderzoek 3b:

**Literatuurstudie, interviews en dossierstudie
seksueel misbruik in pleeggezinnen en
instellingen voor jeugdzorg.**

Rapport Verwey-Jonker Instituut,

prof. dr. F. Lamers-Winkelmann en drs. B. Tierolf

Literatuurstudie, interviews en dossierstudie seksueel misbruik in pleeggezinnen en instellingen voor jeugdzorg

Prof. dr. Francien Lamers-Winkelman
Drs. B. Tierolf

Inleiding

In deze rapportage ten behoeve van het onderzoek van de commissie-Samson naar seksueel geweld binnen de jeugdzorg, zijn vier afzonderlijke studies verwerkt. Hoewel het onderzoek in samenwerking met de universiteit van Leiden is uitgevoerd, worden de rapportages ten behoeve van de commissie afzonderlijk aangeleverd.

In deze rapportage komen achtereenvolgens de volgende deelstudies aan de orde:

- Literatuurstudie seksueel misbruik in pleeggezinnen en instellingen voor jeugdzorg.
- Eindverslag interviews met professionals ten aanzien van seksueel misbruik in jeugdzorginstellingen en pleegzorg.
- Eindverslag persoonlijke interviews met pupillen ten aanzien van seksueel misbruik in jeugdzorginstellingen en pleegzorg.
- Eindverslag dossierstudie seksueel misbruik in de jeugdzorg.

*Literatuurstudie seksueel misbruik in pleeggezinnen en instellingen
voor jeugdzorg*

‘Abuse of children – however it is defined, whenever it occurs, whoever is responsible – must not be tolerated. It is self-indulgence in its ugliest form. When it occurs where children are placed for protection, it is even more despicable.’ (Shaw, 2007, p.2).

Inhoudsopgave

Verantwoording.....	4
1. Inleiding	5
2. Het voorkomen van seksueel misbruik binnen residentiële voorzieningen en pleeggezinnen.....	7
3. Plegers van seksueel misbruik binnen residentiële voorzieningen en pleeggezinnen .	21
4. Mogelijke oorzaken van seksueel misbruik binnen residentiële voorzieningen en pleeggezinnen.....	24
5. Management van residentiële voorzieningen en pleegzorg	33
6. Slotconclusie	35
Literatuur	38
Bijlage 1 Zoektermen, sites en andere bronnen	49
Bijlage 2: Definities of omschrijvingen in de gerefereerde onderzoeken.....	50

Verantwoording

Sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw is er in de Verenigde Staten, Engeland en Australië, vergeleken met Nederland en Duitsland, veel onderzoek op het terrein van kindermishandeling en seksueel misbruik van kinderen binnen de jeugdzorg uitgevoerd. Pas sinds ongeveer 2000 wordt ook in Nederland, Duitsland en enkele Midden- en Oost-Europese landen, zoals Polen, Letland, Litouwen wetenschappelijke aandacht aan dit fenomeen besteed. In dit rapport wordt op basis van een (uitgebreide) literatuurstudie van de voornamelijk Angelsaksische literatuur, een beeld geschetst over de aard en omvang van seksueel misbruik binnen de jeugdzorg. Er is een systematisch literatuuronderzoek uitgevoerd waarbij gebruik gemaakt werd van de volgende databases: Medline, Cochrane, PsycInfo, Scirus, Web of Science, Science Direct, Eric, Sport Discus, en Picarta. Ook werd gebruik gemaakt van Google Scholar, de site van het Nederlands Jeugd Instituut (NJI) en de site van de National Society for the Prevention of Cruelty to Children (NSPCC). Voor de zoektermen wordt verwezen naar bijlage 1. Naast de artikelen die gevonden werden middels de 'literature search' is gebruikgemaakt van additionele studies die genoemd werden in de referenties van de gevonden artikelen.

1. Inleiding

Deze literatuurstudie is onderdeel van het onderzoek naar seksueel misbruik binnen de jeugdzorg (in opdracht van der commissie-Samson) en laat een overzicht zien van de studies die internationaal op dit terrein zijn verschenen en die relevant zouden kunnen zijn ten aanzien van de situatie in Nederland. De gevonden artikelen (onderzoeken) zijn vrijwel allemaal afkomstig van onderzoekers, auteurs, uit Angelsaksische landen. De (schaarse) Duitse artikelen geven ofwel een resumé van de Angelsaksische literatuur of een theoretische beschouwing over het fenomeen seksueel misbruik binnen residentiële voorzieningen (Bundschuh, 2010; Conen, 2002; Kindler & Unterstaller, 2010; Wolff, 2010). Een uitzondering daarop is het in februari 2011 verschenen rapport van het Deutsches Jugend Institut, dat verslag doet van onderzoek naar het voorkomen van seksueel misbruik in ‘Schulen, Internate und Heime’ (Helming, Kindler, Langmeyer, Mayer, Entleitner, Mosser, & Wolff). In 2011 verscheen eveneens een onderzoek over seksueel geweld binnen instellingen in Polen over de periode 2009-2010 (Nobody’s Children Foundation, 2011), en enkele studies omtrent de situatie in Letland, Litouwen en Bulgarije.

Het systematisch literatuuronderzoek heeft geen Nederlandse artikelen over seksueel misbruik binnen de jeugdzorg opgeleverd. Wel werd eind 2011 het onderzoek van de commissie-Deetman gepubliceerd over seksueel misbruik van minderjarigen binnen de rooms-katholieke kerk.

Bij het beschouwen van de resultaten van de hierna te beschrijven onderzoeken is het van belang dat in het oog gehouden wordt dat de systemen van jeugdzorg, de residentiële voorzieningen, en de pleegzorg in de landen waarin een onderzoek heeft plaatsgevonden anders georganiseerd zijn dan in Nederland. Het ‘kritiekloos’ extrapoleren van de bevindingen uit Angelsaksische landen naar de Nederlandse situatie is dan ook niet gewenst (zie bijvoorbeeld Millham, Bullock & Hosie, 1976).

Seksueel misbruik binnen de residentiële instellingen voor jeugdzorg en pleeggezinnen is een van de ernstigste misstanden die binnen deze voorzieningen kunnen voorkomen, doch is niet de meest gerapporteerde vorm van kindermishandeling in de residentiële- en pleegzorg (Barter, 2003). In de onderzoeken en artikelen die in de ‘literature search’ werden gevonden wordt dan ook bijna altijd gerapporteerd over meerdere vormen van (kinder)mishandeling (‘maltreatment’); slechts in een enkel onderzoek gaat het alléén over seksueel misbruik. Niettemin is het, met het oog op de zorg voor kinderen en jongeren, essentieel om de omvang en de aard van het probleem van seksueel misbruik binnen de jeugdzorg te kennen. Lindsay schreef: ‘abuse by staff is not a great problem in terms of frequency of occurrence, but it is a great problem in terms of the seriousness of the offence, and of the uncertainty and anxiety the whole issue causes throughout the service as a whole.’ (1997, p. 33)

In vrijwel alle onderzoeken die gedaan zijn naar mishandeling en seksueel misbruik binnen residentiële voorzieningen en de pleegzorg wordt gewezen op twee belangrijke thema's; in de eerste plaats dat kinderen in residentiële voorzieningen meer kwetsbaar zijn voor misbruik en mishandeling dan kinderen die leven in gezinnen (Barter, 2003), en ten tweede, dat onderrapportage van mishandelings- en misbruikincidenten in de residentiële zorg en pleegzorg gebruikelijk is (Benedict, Zuravin, Brandt, & Abbey, 1994; Helming et al., 2011; New York State Commission on Quality of Care, 1992; Rindfleisch & Rabb, 1984a; Rindfleisch & Rabb, 1984b; Waterhouse, 2000).

In deze literatuurstudie zullen de volgende onderwerpen aan de orde komen: het voorkomen van seksueel misbruik binnen residentiële voorzieningen en pleeggezinnen (hoofdstuk 2). Naast een overzicht van het Angelsaksische onderzoek wordt recent Europees onderzoek besproken, te weten een groot Duitse onderzoek, een Europees Daphne project (Sexual Abuse against Children at Residential Institutions), en het Deetman-onderzoek (2011). Aangezien de Duitse studie (Helming e.a., 2011) de meest recente, en zeer uitgebreide, informatie geeft over aspecten van seksueel misbruik binnen instellingen zal aan deze studie relatief veel aandacht besteed worden.

In hoofdstuk 3 wordt aandacht besteed aan de plegers van seksueel misbruik binnen residentiële voorzieningen en pleeggezinnen. In hoofdstuk 4 wordt ingegaan op de mogelijke oorzaken van seksueel misbruik in residentiële voorzieningen en de pleegzorg zoals die genoemd worden in de literatuur: Voorgeschiedenis van opgenomen kinderen en jongeren, kennis en kunde van personeel in residentiële voorzieningen en van pleegouders, begeleiding en supervisie, status van pedagogisch medewerkers in de instelling, ontoereikendheid van informatie in dossiers, en het melden en de behandeling van incidenten van seksueel misbruik binnen instellingen.

En ten slotte wordt in hoofdstuk 5 de invloed van het management van residentiële voorzieningen in relatie tot het voorkomen van seksueel misbruik en mishandeling besproken.

2. Het voorkomen van seksueel misbruik binnen residentiële voorzieningen en pleeggezinnen

Residentiële voorzieningen

Onderzoek naar het voorkomen van seksueel misbruik in residentiële voorzieningen is vooral uitgevoerd in de USA, de UK en Australië. Het literatuuronderzoek leverde geen gegevens over Nederlands onderzoek op, met uitzondering van het onderzoek van de commissie-Deetman dat gericht is op instellingen van rooms-katholieke signatuur.

Bij het beoordelen van de gegevens dient, zoals gezegd, in acht genomen te worden dat gegevens verkregen uit het onderzoek uit de genoemde Angelsaksische landen en Duitsland niet zonder meer geëxtrapoleerd kunnen worden naar de Nederlandse situatie. Daarnaast is het ook van belang dat in het oog gehouden dient te worden dat het onderzoek waarover in deze studie gerapporteerd zal worden vrijwel altijd volgde op schandalen inzake mishandeling, verwaarlozing en seksueel misbruik die plaatsvonden in (staats)instellingen. Ten slotte wordt in de onderzoeken niet altijd alleen gerapporteerd over seksueel misbruik, vaak is er sprake van de algemene term 'maltreatment' (kindermishandeling), al of niet uitgesplitst naar de verschillende vormen van kindermishandeling. In het vervolg zal de term kindermishandeling worden aangehouden als in het besproken onderzoek sprake is van 'maltreatment'. Waar mogelijk zal naar de vorm van de mishandeling, en in het bijzonder naar seksueel misbruik gedifferentieerd worden.

In 1977 werd in de USA de 'First National Conference on Institutional Abuse and Neglect' gehouden. Rindfleisch en Rabb (1984a, 1984b) geven aan dat er (in en na 1977) weinig overeenstemming was over de mate waarin 'maltreatment' voor kwam in residentiële instellingen. Veel managers en behandelaars, zo schrijven zij, meenden dat het probleem sterk overdreven werd. Daarnaast was er geen duidelijkheid en consensus over wat kindermishandeling in residentiële instellingen (exact) inhield en welke handelingen en/of omissies gerapporteerd konden worden bij een Child Protection Agency. Om meer duidelijkheid te verkrijgen over de mate en ernst van kindermishandeling werd door de auteurs in 1980 een onderzoek uitgevoerd in achtenveertig (USA) staten. Het onderzoek betrof de in 1979 geregistreerde gevallen van kindermishandeling. Ruim 1700 residentiële 'facilities' werden aangeschreven, door elfhonderd instellingen werd gereageerd ('response rate' 65%), en 40% van de instellingen gaf aan dat kindermishandeling in hun instelling niet voor kwam. Rindfleisch en Rabb verstaan onder residentiële instellingen '...those public and private 24-hour group care facilities which contain twelve beds or more and accept children because they are dependent, neglected, abused, disturbed, or pregnant.' (p. 34/35) Instellingen voor kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking, (ernstige) gedragsstoornissen en delinquent gedrag

werden niet in het onderzoek meegenomen. Gevonden werd dat er sprake was van (gemiddeld) negenendertig gerapporteerde gevallen van kindermishandeling per duizend kinderen (3,9 %), waarvan er tien per duizend gevallen bevestigd ('confirmed') bleken te zijn.

Rindfleisch en Rabb vergeleken het voorkomen van klachten over 'child abuse and neglect' binnen residentiële instellingen met klachten over 'intrafamilial child abuse and neglect', en vonden twee keer zoveel klachten over residentiële instellingen als over gezinnen. Gegevens werden verzameld bij professionals, opgenomen kinderen en jongeren werden niet bevraagd.

Tien jaar later werden, in de UK, klachten van kinderen en jongeren wel gehoord. De 'National Association of Young People in Care (NAYPIC)' analyseerde klachten van jongeren die in drie maanden bij hen binnenkwamen. Van de vijftig jongeren die een klacht indienden meldde 65% dat zij seksueel misbruikt waren 'whilst in care'. Van de vrouwelijke klaagsters zei 85% dat ze 'sexual assault' hadden meegemaakt. Meer dan driekwart van de jongeren (die hadden geklaagd) rapporteerde over fysiek geweld (Moss, Sharpe & Fay, 1990). In 1994 rapporteerden Morris, Wheatley & Lees over klachten van 676 kinderen/jongeren die in de eerste zes maanden na de oprichting van de 'Childline for Children in Care' hadden gebeld. Vijfentwintig bellers (3,8%) spraken over actueel seksueel misbruik in de instelling. In acht van deze vijfentwintig gevallen was de (vermoedelijke) pleger van het misbruik een mannelijke medewerker van de instelling. (Voor een historisch overzicht van onderzoeken naar mishandeling in residentiële instellingen in de Schotland wordt verwezen naar Sen, Kendrick, Milligan, & Hawthorn, 2007.)

In de USA ondertussen werd, al of niet naar aanleiding van incidenten, meer onderzoek verricht naar het voorkomen, de ernst en de aard van maltreatment in instellingen. Benedict en Zuravin schreven in 1992 dat seksueel misbruik bij kinderen en jongeren die opgenomen zijn in residentiële instellingen achtentwintig keer zo vaak voorkwam als in de algemene populatie. De 'New York State Commission on Quality of Care' (1992) vond dat de 'abuse rates' in hun instellingen zevenentachtig gevallen per duizend (8,7%) kinderen betraf. Ter vergelijking, voor kinderen niet opgenomen in een instelling in de staat New York betraf het percentage 2,8%.

Als onderdeel van een groot nationaal onderzoek naar het voorkomen van georganiseerd seksueel misbruik, keken Gallagher, Hughes en Parker (1996) naar seksueel misbruik binnen instituties in Engeland en Wales. Middels vragenlijsten werd (in 1992) aan alle politie eenheden (43), Social Services Departments (116) en teams van de National Society for the Prevention of Cruelty to Children (66) informatie gevraagd over elk geval van georganiseerd, ritueel of institutioneel seksueel misbruik dat had plaatsgevonden tussen januari 1988 en december 1991. 'Institutional abuse' was gedefinieerd als 'a case in which an adult has used the institutional framework of an organisation for children to recruit children for sexual abuse' (Gallagher et al., 1996, p. 217). Van

de tweehonderdelf gevallen die in dit nationale onderzoek werden gerapporteerd betroffen er vijfenveertig institutioneel misbruik, en daarvan betrof 8% (n = 16) misbruik binnen residentiële instellingen. De auteurs tekenden aan dat zij de indruk hadden gekregen dat er sprake was van onderrapportage, en dat vooral zeer ernstige incidenten waren gerapporteerd.

Lindsay (1997) deed onderzoek naar seksueel misbruik in 'children's homes' in Schotland. De vragenlijsten werden beantwoord door tweehonderdtweeëntwintig residentiële instellingen (94% response rate). In dertien van deze instellingen (= 6%) was in het jaar voorafgaand aan het onderzoek een beschuldiging van seksueel misbruik door iemand van de staf geuit.

Teams van de National Society for the Prevention of Cruelty to Children (NSPCC) die tussen 1994 en 1996 een onafhankelijk onderzoek hadden verricht naar mishandeling binnen residentiële instellingen of een 'day care setting' werden geïnterviewd door Barter (1998). Bij zestien instellingen was er sprake geweest van zo'n onderzoek. Barter interviewde eenenveertig NSPCC medewerkers, voornamelijk praktijkwerkers (26). Twaalf interviews werden gevoerd met projectleiders en drie met managers. Daarnaast werden zesendertig rapporten over de onafhankelijke onderzoeken geanalyseerd. De zesendertig onderzoeken betroffen zesenzeventig beschuldigingen van mishandeling uitgesproken door zevenenzestig kinderen/jongeren tegen vijftig vermoedelijke plegers. Als plegers werden veertig volwassenen en tien kinderen/jongeren genoemd. Tweederde van de beschuldigingen ging over actuele mishandeling, acht over eerdere mishandeling en in vier gevallen was er sprake van zowel actuele mishandeling als mishandeling in het verleden. In de meerderheid van de gevallen waren adolescenten de slachtoffers, met een gelijke verdeling van jongens en meisjes. Vrijwel alle beschuldigingen gingen over mishandeling in residentiële kinderruimten, en vrijwel alle plegers waren man. De beschuldigingen gingen over fysieke mishandeling (33x), seksueel misbruik (24x), en 'inappropriate restraint' (16x). Iets meer dan de helft (41) van de beschuldigingen werd bevestigd, over een derde (26) kon geen uitspraak gedaan worden, en negen beschuldigingen werden als vals beschouwd.

In een onderzoek door Gallagher in 2000 werd gekeken naar 'institutional abuse'. Onder 'institutional abuse' verstaat Gallagher seksueel misbruik door volwassenen die met kinderen en jongeren werken. Naast misbruik in kinderruimten en 'boarding schools' ging het onderzoek ook over misbruik in pleeggezinnen, scholen, clubs voor kinderen en oppasgezinnen. Onderzocht werden Child Protection Records in acht counties in Engeland en Wales die representatief waren voor heel Engeland en Wales. Er werden twintigduizend files onderzocht, in vijfenzestig daarvan werden cases van 'substantiated' seksueel misbruik gevonden waarin de pleger iemand was die in een instelling met kinderen/jongeren werkte. Iets meer dan de helft (52%) betrof zaken in gemeenschapsinstellingen, 34% in pleeggezinnen, en 14% in residentiële

instellingen. Omgerekend naar heel Engeland en Wales kwam dit neer op honderdvijfentachtig casussen per jaar. Gallagher benadrukte echter dat het in zijn onderzoek alleen ging om casus die gemeld (en substantiated) waren, en er zeer waarschijnlijk sprake was van onderschatting van het werkelijk aantal casussen. Onderschatting vindt volgens hem, vooral plaats met betrekking tot casussen in instellingen voor 'looked after' kinderen.

In 2002 berichtten Cawson, Berridge, Barter & Renold over interviews die zij in 2001 hadden afgenomen bij eenenzeventig kinderen (6-17 jaar) en eenenzeventig stafleden in veertien residentiële units (van lokale autoriteiten, vrijwillige en private sectoren) over alle vormen van geweld tussen pupillen onderling. Doel van de studie was om inzicht te krijgen in hoe pupillen en staf (van de instellingen) dachten over onderling geweld en de effecten daarvan. Het overgrote deel van de kinderen/jongeren maakte melding van fysiek geweld in de residentiële instelling, ofwel als slachtoffer (56%), als pleger (35%), of als getuige (21%). Dertig procent (21) rapporteerde bovendien ook in een eerdere woonsituatie fysiek geweld te hebben meegemaakt. Van de kinderen/jongeren die fysiek geweld hadden meegemaakt betrof dit in 51% van de gevallen ernstig fysiek geweld: aanvallen met een mes, schoppen en stompen. Iets minder dan de helft had te maken gehad met het vernielen van hun bezittingen, dreiging met fysiek geweld, of andere vormen van bedreiging. Achttien kinderen/jongeren (25%) vertelden over een vorm van seksueel misbruik: voor negen daarvan ging het over fysiek seksueel misbruik, en voor de andere negen over verbale seksuele bedreigingen. Meisjes rapporteerden het vaakst over beide vormen en ondergingen ook de meest ernstige vormen van seksueel misbruik. Waarbij aangetekend dient te worden dat in de meeste gevallen de pleger van het misbruik een jongen was.

Het Duitse onderzoek

Voor alle hierboven besproken onderzoeken geldt dat de genoemde aantallen en percentages geen conclusies rechtvaardigen over de prevalentie van seksueel misbruik in instellingen. Hetzelfde geldt voor het recente Duitse onderzoek van Helming, Kindler, Langmeyer, Mayer, Entleitner, Mosser, & Wolff (2011) waarin functionarissen van internaten (kostscholen), 'Heime', en scholen werden ondervraagd. De auteurs noemen verschillende factoren die kunnen leiden tot de, door hen veronderstelde, onderrapportage. Factoren die zij noemen zijn

- a) door professionals in instellingen worden de structuren van en routines in hun instelling als 'normaal' beschouwd, waardoor ze problemen niet (bewust) waarnemen,
- b) het is mogelijk (waarschijnlijk) dat slachtoffers van seksueel misbruik binnen instellingen dat wat hen overkomt niet rapporteren bij de professionals in de instelling,
- c) seksueel misbruik binnen instellingen is een uiterst gevoelig onderwerp,

d) professionals die een vermoeden van seksueel misbruik door een collega hebben raken in een loyaliteitsconflict zowel ten opzichte van de betrokken collega als de instelling waarin zij werken. Helming e.a. concluderen dan ook: ‘Deshalb darf die Untersuchung zur Anzahl bekannt gewordener Fälle nicht mit der Prävalenz sexueller Übergriffe in Einrichtungen gleichgesetzt werden‘ (2011, p. 7).

Helming e.a. (2011) maakten in hun onderzoek onderscheid tussen ongewenste seksuele handelingen/seksueel misbruik tussen kinderen/jeugdigen onderling en ongewenste seksuele handelingen/seksueel misbruik door personen die werkzaam waren in de instelling. Daarnaast noemen zij nog gevallen van (mogelijk) seksueel misbruik die gepleegd werden buiten de school, het internaat, of het ‘Heim’ die, op de een of andere manier, ter ore kwamen van de functionarissen in de instellingen. In tabel 1 wordt een overzicht gegeven van de instellingen en ondervraagde professionals en het percentage professionals dat in de drie jaar waarover het onderzoek zich uitstreckte met minimaal één geval van (mogelijk) seksueel misbruik was geconfronteerd. In de tabel worden alleen vermeld de (opgetelde) percentages van mogelijk misbruik door iemand werkzaam, c.q. verbonden aan de instelling of van misbruik door kinderen/jeugdigen in de instelling onderling.

Tabel 1 *Overzicht van deelnemende instellingen/professionals, respons en bekendheid met gevallen van seksueel misbruik*

	Verzonden N	Respons N (%)	Bekend met minimaal 1 geval in 3 jaar
Schulen Repr. steekproef van 1000 scholen, uitgezonderd het ‘Land’ Beieren. <ul style="list-style-type: none"> • Directeur • Leerkrachten 	3421	1128 (32,9%)	19,5% 21,4%
*(Alle) Internaten, inclusief sportinternaten, n= 330 <ul style="list-style-type: none"> • Internaatleiding 	247	97 (39,2%)	31,2%
**Heime: repr. steekproef <ul style="list-style-type: none"> • Leitungsfachkräfte in ± 500 Heime. 	736	324 (44%)	49,1%

*² Internaten’ of kostscholen zijn instellingen waar kinderen/jongeren (al of niet aangepast) onderwijs krijgen en wonen. In de (Duitse) internaten verblijven over het algemeen kinderen/jongeren uit ‘gezonde’ gezinnen. Zij gaan meestal in het weekeinde naar huis. In het onderzoek van Helming e.a. (2011) zijn ook internaten (kostscholen) voor kinderen/jongeren met een licht verstandelijke of andere beperking (met uitzondering van kostscholen voor zieke kinderen) meegenomen.

**’Heime’ zijn residentiële instellingen of opvanghuizen voor kinderen/jongeren die slachtoffer zijn geweest van een van de vormen van kindermishandeling en verwaarlozing en/of kinderen/jongeren met gedragsproblemen.

Voor de scholen werden de vragenlijsten ingevuld door de schoolleiding (Schulleitungen), vertrouwensfunctionarissen (Vertrauenslehrer(innen)) en/of -bzw. Beratungslehrer(innen) (n = 1857). Van de schoolleiding gaf 19,5% aan dat zij in de drie jaar van het onderzoek minstens één keer te maken had gehad met (een vermoeden van) seksueel misbruik (of in ieder geval seksueel ongewenst gedrag) tussen leerlingen (16%) of door een aan de school verbonden volwassene (3,5%), en wel 24,6% één keer, en 17,9% meerdere keren. Vier procent van de leerkrachten was bekend met een geval van mogelijk misbruik door een aan de school verbonden persoon, en 17,4% door mogelijk misbruik van leerlingen onderling. Vaker werd de schoolleiding, of werden leerkrachten, geconfronteerd met (een vermoeden van) seksueel misbruik van een leerling door iemand die niet aan de school verbonden was. Voor de schoolleiding was dit 31,9% en voor de leerkrachten 30,8%. In ruim 80% van de gevallen ging het om meisjes (leiding 80%, leerkrachten 82,9%). In rond de 80% van de gevallen waren de kinderen jonger dan 14 jaar (leiding 82,8%, leerkrachten 78,7%), tussen de 16,1% (leiding) en 20,4% (leerkrachten) van de leerlingen was tussen de 14 en 18 jaar, en minder dan 1% was ouder dan 18 jaar.

In de internaten bleek 30,9% van de professionals (n = 97) minstens één keer te maken te hebben gehad met (een vermoeden van) seksueel misbruik door een professioneel aan het internaat verbonden persoon (3,1%) of door kinderen/jongeren onderling (27,8%). Daarnaast was 34% bekend met minstens één geval van (een vermoeden van) misbruik door iemand die niet aan het internaat was verbonden of daar woonde. Ook bij de internaten werden vooral meisjes genoemd als slachtoffer van misbruik (75,8%), waarbij het grootste deel van de kinderen (59,4%) jonger dan 14 jaar was.

Seksueel misbruik/seksueel grensoverschrijdend gedrag tussen in 'Heime' opgenomen kinderen werd door 38,9% van de ondervraagden (n = 324) gerapporteerd. Van de respondenten had 10% te maken gehad met (een vermoeden van) seksueel misbruik door iemand die werkzaam was binnen het Heim. Waarbij aangetekend dient te worden dat volgens de respondenten het in 15% van de gevallen ging om een 'valse' beschuldiging. Bijna vijftig procent (48,5%) rapporteerde over (een vermoeden van) misbruik van de opgenomen kinderen/jongeren in een andere/eerdere situatie. Het merendeel van de slachtoffers (77,7%) was een meisje. Vierenzestig procent was jonger dan 14 jaar, 31,8% tussen de 14 en 18 jaar, en 1,9% ouder dan 18 jaar.

Het Daphne project 'Sexual Abuse against Children at Residential Institutions' Onder de auspiciën van een Daphne project (№ JLS/2007/DAP-1/178-30-CD-0229207/00-68) wordt onderzoek uitgevoerd in vier Midden- en Oost-Europese landen: Polen, Litouwen, Letland en Bulgarije.

In het Poolse rapport (2011) klagen de onderzoekers, net als vrijwel alle andere onderzoekers, over het feit dat seksueel misbruik in het algemeen, en seksueel misbruik binnen instellingen, ernstig ondergerapporteerd wordt.

Ondanks dat stellen zij dat misbruik van kinderen en jongeren binnen instellingen ‘much more common’ (p. 8) is dan onder kinderen die niet in een instelling wonen. Deze constatering is gebaseerd op (eerder) onderzoek van Sajkowska (2005). Sajkowska bevroeg vierhonderdvijfennegentig kinderen/jongeren tussen de vijftien en achttien jaar die in kindervervoorzieningen leefden. Zij vond dat in het jaar voorafgaand aan het onderzoek van de respondenten:

- 21% minstens één keer last had gehad van seksuele voorstellen en/of vulgaire (seksuele) taal, voor 8% had dit meermaals plaats gevonden
- 46% minstens één keer tegen hun wil op een seksuele manier was aangeraakt: daarvan 42% door een leeftijdsgenoot, 34% door iemand die ouder was doch niet meer dan tien jaar, en 20% door iemand die meer dan 10 jaar ouder was.
- 8% minstens één keer was verkracht of gedwongen tot geslachtsgemeenschap: daarvan 24% door een vreemde, 43% door iemand van ongeveer hun eigen leeftijd, 29% door iemand die ouder was doch niet meer dan tien jaar, 10% door iemand die meer dan tien jaar ouder was, en 17% door een jonger persoon.

Een vergelijking van het voorkomen van seksueel misbruik van kinderen en jongeren binnen instellingen (in 2008 was dit 0,27% van het totaal aantal Poolse kinderen jonger dan achttien jaar) en onder kinderen/jongeren die niet in instellingen leefden wordt in het Poolse rapport niet gegeven.

In Litouwen leeft ongeveer 1,7% van de kinderen onder de 18 jaar in een residentiële voorziening. Tussen 2000 en 2009 werden verschillende onderzoeken naar misbruik in residentiële instellingen uitgevoerd. In 2003 werden vierhonderdzeventachtig jongeren (7-20 jaar) en vierhonderdzevenenzeventig stafleden bevestigd door de NGO ‘Vaiko namas’. Zestien procent van de stafleden had kennis (gehad) van seksueel misbruik van pupillen binnen de instelling. Een kwart van de stafleden had, ondanks dat zij weet hadden van actueel misbruik, geen actie ondernomen. Van de kinderen/jongeren meent 25% dat ze een vorm van grensoverschrijdend (seksueel) gedrag of seksueel misbruik heeft meegemaakt. In 2008 werd op instigatie van de Litouwse Children’s Rights Ombudsman nagegaan hoeveel kinderen en jongeren die woonden in instellingen seksueel geweld hadden ondergaan. Het ging daarbij niet alleen om seksueel misbruik dat werd gepleegd door leiding of andere bewoners van de instellingen. Van de ondervraagde drieduizendzeshonderdvierenzeventig kinderen meldde 4,3% (n = 158) dat zij seksueel misbruik hadden ondergaan. Bijna de helft (47%) van het misbruik was gepleegd door mannelijke leeftijdsgenoten of oudere jongens. Het misbruik had overwegend plaatsgevonden in het eigen gezin (36%), ‘ergens anders’(33%) en op school (15%). Slechts 17% van de gevallen had zich afgespeeld binnen de residentiële instelling. Opmerkelijk is dat in dit onderzoek tweederde van de slachtoffers van het mannelijk geslacht was. De verhouding éénmalig-

meermalig seksueel misbruik was respectievelijk 57% en 43%. De resultaten van een enquête onder het management, leerkrachten, sociaal pedagogen en andere stafleden in de instellingen die direct met kinderen/jongeren werkten in de instellingen (n = 2180) leverde vergelijkbare cijfers op. Waarbij aangetekend dient te worden dat 79% van de professionals zei nooit vermoed te hebben dat een kind of jongere seksueel misbruikt zou kunnen zijn.

In Letland werd in 2004 onderzoek uitgevoerd dat representatief voor het land geacht wordt. Leerlingen van de 5de klas, gemiddelde leeftijd 11.5 jaar, en leerlingen van de 9de klas, gemiddelde leeftijd 15.2 jaar, vulden vragenlijsten in. Drie procent van de vijfde klassers meldde seksueel misbruik (4,5% van alle ondervraagde jongens en 1,5% van de ondervraagde meisjes). Voor de vijftien jarigen was dit 10% (5% van de ondervraagde jongens en 14,1% van de ondervraagde meisjes) (Sebre, Lebedeva, & Trapenciere, 2004). Cijfers over seksueel misbruik van kinderen/jongeren in residentiële instellingen zijn niet bekend.

Voor Bulgarije blijken geen cijfers te bestaan, De Bulgaarse onderzoeksgroep rapporteert "Sexual abuse against children in institutions has not been the subject of research over the reference period"(p. 25). Petrova-Dimitrova (2005) noemt als één van de risico groepen voor seksueel misbruik in Bulgarije kinderen/jongeren in residentiële instellingen.

Het Deetman-rapport

Eind 2011 werd het onderzoeksrapport over seksueel misbruik van minderjarigen in de rooms-katholieke kerk van de commissie-Deetman gepubliceerd. De commissie-Deetman concludeert in haar rapport: 'De kans op ongewenste seksuele benadering was voor diegenen die een deel van hun jeugd in een instelling hebben doorgebracht twee keer zo groot (respectievelijk 21 en 22%) als het landelijk gemiddelde (9,7%) (Deetman e.a., 2011, p. 68; 21% staat voor rooms katholieke instellingen, 22% voor niet rooms katholieke instellingen). Deetman e.a. plaatsen bij deze conclusie verschillende kanttekeningen aangaande de betrouwbaarheid van de percentages. Daarnaast benadrukken zij (p. 72) dat misbruik door leeftijdsgenoten in de instellingen buiten beschouwing is gelaten. Juist misbruik door leeftijdsgenoten (mede pupillen) wordt in de meeste andere onderzoeken als het meeste voorkomend vermeld.

Pleeggezinnen

Bolton, Laner en Gai (1981) vestigden de aandacht op het feit dat in (USA) pleeggezinnen, net als in biologische gezinnen, sprake kan zijn van omstandigheden die als voorspellend voor kindermishandeling worden

beschouwd. Als voorbeelden noemden zij dat er in toenemende mate ernstig emotioneel beschadigde kinderen in pleeggezinnen werden geplaatst (Child Welfare League of America, 1975), dat pleegouders net als de biologische ouders (veel) stress en frustratie ervoeren met betrekking tot de opvoeding van de geplaatste kinderen (Baxter-Stern, 1978), en dat de kinderen die geplaatst werden, op basis van hun voorgaande mishandeling, verwachtten dat dit ook in het pleeggezin zou gaan plaats vinden en mede door hun gedrag dit ook kunnen uitlokken (Littner, 1976). Bolton et al. (1981) onderzochten de helft van alle dossiers over kindermishandeling bij de Child Protective Services in één (USA) county (Maricopa, Arizona) die tussen januari 1976 en december 1978 waren opgemaakt. Ten tijde van het onderzoek woonden er in Maricopa County drieduizend honderdachtenzestig kinderen in pleeggezinnen. Van tweehonderdachtentwintig (7%) van deze kinderen was er een dossier wegens een vermoeden van kindermishandeling. Voor kinderen die woonden in hun biologische gezin was het percentage 2%. Slechts een klein deel (29,8%) van de vermoedens kon 'bewezen' worden (voor biologische gezinnen was dit 35,4%, geen significant verschil).

Van de tweehonderdvier kinderen/jongeren die tussen 1981 en 1984 werden verwezen naar de 'child sexual abuse unit' van een Londens ziekenhuis was 4% van de meisjes en 3% van de jongens misbruikt door een pleegvader of pleegbroer (La Fontaine, 1990).

Macaskill (1991) onderzocht zesenzestig pleeggezinnen die een (eerder) seksueel misbruikt kind hadden opgenomen. Van tachtig kinderen werden de dossiers uitgebreid bestudeerd. Acht kinderen bleken in een eerder pleeg- of adoptief gezin seksueel misbruikt te zijn. Voor vijf kinderen was de pleger de pleeg- of adoptievader, één kind was misbruikt door de pleegmoeder, één door de vriend van de pleegmoeder, en één door een pleegbroer.

Benedict et al. (1994) onderzochten het voorkomen van kindermishandeling in pleeggezinnen in Baltimore (Maryland, USA). Zij analyseerden daartoe onderzoeksrapporten over vermoedens van kindermishandeling in pleeggezinnen bij Child Protective Services (CPS) gedurende de jaren 1984- 1988, en vergeleken die met rapporten over vermoedens van kindermishandeling in de algemene bevolking. Tussen 1984 en 1988 werden vierhonderddrieënveertig klachten over tweehonderdvijfentachtig pleeggezinnen ontvangen door de CPS. Van de klachten betrof 60% fysieke mishandeling, 17,4% verwaarlozing, 10,7% seksueel misbruik, en voor 10,5% was er sprake van een combinatie van meerdere vormen van mishandeling. Van de gevallen van seksueel misbruik werd 55% bewezen (substantiated) geacht. Voor fysieke mishandeling was dit slechts 9% en voor verwaarlozing varieerde de 'substantiation rate' over de vier jaar periode tussen de 20 en 40%. In de gevallen van seksueel misbruik die bewezen geacht werden was er in 63,3% van de gevallen sprake geweest van geslachtsgemeenschap of pogingen daartoe. Veertig procent van de plegers van het vermoedelijk seksueel misbruik in

pleeggezinnen was een pleegouder, en voor 60% was dit een ander kind (jongere) in het gezin of een buitenstaander. Vergeleken met niet pleeggezinnen hadden pleeggezinnen een zeven keer zo grote kans dat er over hen een klacht omtrent fysieke mishandeling werd geuit, en een vier keer zo grote kans dat er een klacht kwam over seksueel misbruik.

Uit de eerder genoemde analyses van telefoongesprekken via de Childline for Children in Care (Morris et al., 1994) bleek dat vierentwintig kinderen (van de 676 = 3,5%) meldden dat zij in hun pleeggezin seksueel misbruikt werden. Het misbruik werd overwegend gepleegd door een pleegbroer.

Conclusies

- Er zijn geen Nederlandse onderzoeken naar het voorkomen van seksueel misbruik binnen instellingen gevonden, met uitzondering van het in 2011 gepubliceerde Deetman rapport over misbruik van minderjarigen binnen de rooms katholieke kerk.
- Gegevens uit buitenlands onderzoek kunnen niet zonder meer geëxtrapoleerd worden naar de Nederlandse situatie.
- In veel van de onderzoeken wordt gesproken over (child) maltreatment, kindermishandeling en verwaarlozing in het algemeen.
- Onderzoek naar het voorkomen van seksueel misbruik afzonderlijk is schaars.
- Definities of omschrijvingen van Child Maltreatment, Child Abuse & Neglect, seksueel misbruik, en/of 'institutional abuse' ontbreken in veel onderzoeken.
- Onderzoekers/auteurs gebruiken verschillende definities of omschrijvingen van Child Maltreatment, Child Abuse & Neglect, seksueel misbruik, en/of 'institutional abuse'.
- In de overgrote meerderheid van de onderzoeken wordt het voorkomen van seksueel misbruik in instellingen geschat (of berekend) op basis van niet representatieve, kleine onderzoeksgroepen.
- De geraadpleegde onderzoeken suggereren dat seksueel misbruik van kinderen en jongeren in residentiële instellingen minstens twee keer vaker voorkomt dan seksueel misbruik van kinderen die niet in residentiële instellingen wonen.
- Bij de schattingen van misbruik is in veel gevallen sprake van (vermoedens van) onderrapportage.

Tabel 2 *Overzicht van onderzoeken naar het voorkomen van kindermishandeling en seksueel misbruik binnen instellingen en pleeggezinnen*

Onderzoek/publicatie	N onderzoeksgroep, type respondent	% beschuldigingen, vermoedens	% beschuldigingen Bewezen (Per cent of allegations substantiated)	Indien bewezen, % per soort CAN	Soorten mishandeling
Bolton et al. 1981, <i>Maricopa County Study</i>	3168 fostered children	7% van de kinderen (in 3 jaar)	2% (in 3 jaar)		
Cavara & Ogren, 1983, <i>Hennepin County Study</i>	570 foster homes	125 incidenten (soms meerdere incidenten per home)	36%	-2,8 % van de FM -0,9% van de SMB -1,4% van de VW	FM SMB VW
Rindfleisch & Rabb, 1984, a, b, <i>48 (USA) staten (jaar van onderzoek 1980)</i> % CAN thuiswonende kinderen = 1,78%	1100 instellingen (response rate 65%), betreft: 69 000 kinderen en jongeren tussen de 5 en 19 jaar Resp.: professionals	- 1979 geregistreerde gevallen van CAN - (gemiddeld) 39 gerapporteerde gevallen van CAN per 1000 kinderen (3,9%)	- 10 per 1000 gevallen geconfirmeerd - n.b. -1 op 5 klachtwaardige situaties werd gerapporteerd bij CPS.		CAN
Moss, Sharpe & Fay, 1990, <i>ingediende klachten bij NAYPIC, UK</i>	50 klachten in 3 maanden bij The National Association of Young People in Care Resp.: Jongeren (in care)	-65% seksueel misbruikt 'whilst in care'. -85% van de meisjes 'sexual assault' -> ¾ meldt fysiek geweld			SMB FM
Rosenthal et al., 1991, <i>Colorado Study</i>	Studie van 290 rapporten van misbruik in Foster care in de staat Colorado (VS) over een periode van 5 jaar	102 beschuldigingen	38%	-49% van de FM -29% van de SMB -22% van de VW	FM SMB VW
Spencer & Knudsen, 1992, <i>Indiana Study</i>	2,816-3,626 fostered kinderen per jaar (over een periode van 6 jaar)	1,7% van de fostered kinderen	55%	-9,3% FM. -5,2% SMB -2,4% VW	FM. SMB VW
Benedict & Zuravin, 1992: <i>CSA bij kinderen en jongeren in residentiële instellingen 28 x zo vaak voor als in de algemene populatie.</i>					SMB

Onderzoek/publicatie	N onderzoeksgroep, type respondent	% beschuldigingen, vermoedens	% beschuldigingen bewezen (Per cent of allegations substantiated)	Indien bewezen, % per soort CAN	Soorten mishandeling
Benedikt, Zuravin & Somerfield, 1993	307 gesuperviseerde foster homes, met minstens 1 kind per home	20% (n= 62) foster homes, 1 of meer 'confirmed' rapport in 5 jaar:		-48% van de SMB -39% van de FM -29% van de VW	SMB FM VW
Benedict et al, 1994, 1996, <i>Baltimore Study</i>	443 officiële klachten bij CPS m.b.t 285 pleeggezinnen	22% van de pleeggezinnen in 5 jaar -60% FM -17,4% VW -10,7% SMB -10,5% meerdere vormen van CAN	-9% van de FM -20-40% van de VW -56% van de SMB		CAN
De 'New York State Commission on quality of care', 1992 <i>Abuse rate 2,8% onder kinderen niet opgenomen in een instelling (New York State)</i>		8,7% in instellingen			CAN
Morris, Wheatley & Lees, 1994	676 klachten bij 'Childline for Children in Care' in 6 maanden Respondenten: Kinderen en jongeren 'in care'.	-3,8% (n = 25) actueel seksueel misbruik in instellingen - 3,5% (24) smb in pleeggezinnen			SMB
Grimshaw & Berridge, 1994	67 kinderen die minstens een jaar op een 'residential special school' hadden gezeten	-20% vermoeden of confirmation van 'Abuse' -4% ernstige vorm van pesten -11% vermoeden van (ernstig) pesten			CAN
Nixon & Verity, 1996, <i>NFCA agency survey</i>	7,619 carers Resp.: Agency reports	4% van de pleegouders per jaar	22%	<1% of foster homes/year	

Onderzoek/publicatie	N onderzoeksgroep, type respondent	% beschuldigingen, vermoedens	% beschuldigingen bewezen (Per cent of allegations substantiated)	Indien bewezen, % per soort CAN	Soorten mishandeling
Gallagher, Hughes & Parker, 1996	211 vragenlijsten Respondenten: -politie units (43), -Social services departments (116) -teams van de NSPCC gerapporteerde gevallen van seksueel misbruik	8% (n = 16) in residentiële instellingen			SMB
Lindsay, 1997, <i>Children's Homes in Scotland</i>	229 residentiële instellingen (94% response rate) Resp.: professionals	In 6% (n = 13) van de instellingen een klacht over SMB door iemand van de staf in een jaar			SMB
Barter, 1998	Onderzoeksteams van de NCPCC Respondenten: 26 praktijkwerkers van de NSPCC 12 projectleiders 3 managers 36 rapporten over onafhankelijk onderzoek	76 klachten over CAN door 67 kinderen/jongeren -43% over FM - 32% over SMB -21% over 'inappropriate restraint'	-54% bevestigd -31% geen uitspraak -12% valse beschuldiging		CAN
Poertner et al., 1999; Tittle et al., 2001	5395 'indicated reports' in 5 jaar	2% children in foster care per year (including kin care)		-14,5% van de FM -37% van de SMB -7% van de VW -17% van de lack of supervision	FM SMB VW Lack of supervision
California Dept., 2001, <i>California Report</i>	2184 dossiers over beschuldigingen onderzocht, betref 0.27-1.45 van alle kinderen in care	van de 2184 ging 51% over FM 37% over VW 12% over SMB	26% overall	-22% van de FM -34% van de VW -20% van de SMB	FM SMB VW

Onderzoek/publicatie	N onderzoeksgroep, type respondent	% beschuldigingen, vermoedens	% beschuldigingen bewezen (Per cent of allegations substantiated)	Indien bewezen, % per soort CAN	Soorten mishandeling
Brenner & Freundlich, 2001, <i>Specialist Agency</i>	536 kinderen, 19 klachten	3,5% pleegkinderen per jaar	0,37% pleegkinderen per jaar		CAN
Cawson, Berridge, Barter & Renold, 2001	71 kinderen (6-17 jaar) jongeren in residentiële instellingen	-56% over FM -25% over SMB			FM SMB
Billings & Moore, 2004, <i>Oklahoma Inquiry</i>	753 kinderen maltreated door 'foster carers'	Gemiddeld 1,3% kinderen per jaar		-30% van de FM -4% van de SMB 53% van de VW -3% van de emotionele VW	FM SMB VW Emotionele VW
Sajkowska, 2005, Kinderen in kinderverhuizen in Polen	495 jongeren (15-18, 48,8% meisjes) wonend in een representatief sample van Poolse tehuizen.	Zelfrapportage, geen 'bewijzen'.			'Verbaal' SMB (21%) Aanraken gesl. Delen (12%) Verkrachting/misbruik (8%)
Helming e.a., 2011, Duitsland Prevalentie algemeen in Duitsland: Vrouwen: 2,6 % en 5,1 % Mannen: 0,3 % en 0,9 %.	Telefonische en schriftelijk bevraging Respondenten: 1125 professionals van scholen 97 professionals van Internaten 324 professionals van Heime	Minstens 1x vermoeden in 3 jaar Scholen: 19,5%-21,4% Internaten: 31,2% Heime: 49,1%			SMB

Legenda: SMB = seksueel misbruik, FM = fysieke mishandeling, VW = verwaarlozing, CAN = Child Abuse and Neglect, niet nader gespecificeerd, MAL = Maltreatment, niet nader gespecificeerd, NCPCC = National Society on the Prevention of Cruelty to Children (NSPCC), CPS = Child Protection Services

3. Plegers van seksueel misbruik binnen residentiële voorzieningen en pleeggezinnen

Residentiële voorzieningen

Uit vrijwel alle artikelen over seksueel misbruik binnen residentiële instellingen en pleeggezinnen blijkt dat kinderen en jongeren zowel misbruikt worden door volwassenen als door andere kinderen en jongeren. Lammers en Brants (2009) komen tot de volgende mogelijke samenstellingen van het seksueel geweld in instellingen: medewerker – cliënt, cliënt – medewerker, cliënt – cliënt, betrokken buitenstaander – cliënt, buitenstaander – cliënt, en loverboys.

Barter (1997) benadrukte dat er (historisch) veel aandacht is geweest voor mishandeling (waaronder seksueel misbruik) door professionals in de instellingen, doch dat het steeds duidelijker werd dat veel van de mishandeling, het misbruik, werd gepleegd door andere kinderen/jongeren in de instelling (Barter, 2003; Barter et al. 2004; Farmer & Pollock 1998, Sinclair & Gibbs 1998, MacLeod, 1999). Lunn (1990) refereert naar onderzoek uitgevoerd door de Nottinghamshire Social Services Department (UK). De onderzoekers vonden ‘...disturbing levels of abuse being committed by children on other children’. Van de driehonderdtachtig kinderen (jongeren) die ‘in care’ waren bleken er achtenveertig (12,6%) te zijn misbruikt tijdens de plaatsing. Voor tweeëndertig van de achtenveertig kinderen/jongeren (66,6%) was de pleger een eveneens opgenomen kind/jongere. Ook Westcott en Clement (1992) en MacLeod (1999) vonden dat de helft van kinderen/jongeren opgenomen in residentiële instellingen was misbruikt door andere pupillen. Spencer en Knudsen (1992) meldden dat 70% van het seksueel misbruik in residentiële instellingen werd gepleegd door andere opgenomen jongeren. Voor ‘state institution cases’ was dat 50%. Spencer en Knudsen schrijven ‘...other children or residents were more likely than custodial staff to be the perpetrators of sexual abuse’ (p. 488).

Uit verschillende ‘Inquiry Reports’ (Kirkwood, 1993; Waterhouse, 2000) en ‘case studies’ in de UK (Colton & Vanstone, 1996) bleek dat een deel van de mannelijke, volwassen, plegers zich reeds eerder schuldig hadden gemaakt aan seksueel misbruik. En dat zij hun slachtoffers juist zochten onder kinderen en jongeren die opgenomen waren in residentiële voorzieningen, wetende dat deze kinderen/jongeren extra kwetsbaar zijn. Rosenthal, Motz, Edmondson en Groze (1991) analyseerden tweehonderdnegentig gevallen van institutioneel misbruik (in de USA). In de gerapporteerde (doch nog niet bewezen) gevallen van misbruik bleek 27% van de vermoedelijke plegers al eerder misbruikt te hebben. Voor de bewezen gevallen was dit 44%.

In het Duitse onderzoek had ongeveer een vijfde deel van zowel de schoolleiding als de leerkrachten minstens één keer te maken had gehad met

(een vermoeden van) seksueel misbruik (of in ieder geval seksueel ongewenst gedrag). Als plegers werden leerlingen (resp. 16% en 17,4%) genoemd, of een aan de school verbonden volwassene (resp. 3,5% en 4%). De rest van de gevallen betrof (een vermoeden van) seksueel misbruik van een leerling door iemand die niet aan de school verbonden was.

Met mogelijk misbruik door iemand die als professional verbonden was aan een internaat werd 3,4% van de internaten geconfronteerd. Vermoedens van seksueel misbruik of ongewenst seksueel gedrag tussen kinderen/jongeren die opgenomen waren in een internaat kwamen (veel) vaker voor en werden door 27,8% van de respondenten gerapporteerd. Volgens de respondenten was het merendeel van de slachtoffers en de plegers tussen de 14 en 18 jaar oud, ging het in 90% van de gevallen om eenmalige gebeurtenissen waarin één slachtoffer en één pleger betrokken was, en om relatief lichte grensoverschrijdende handelingen.

Seksueel misbruik/seksueel grensoverschrijdend gedrag tussen in 'Heime' opgenomen kinderen onderling werd door bijna 40 % van de ondervraagden gerapporteerd. Twee derde van de plegers was tussen de 14 en 18 jaar, een derde deel van de plegers was van het vrouwelijk geslacht. Van de respondenten in de Heime had 10% te maken gehad met een vermoeden van seksueel misbruik door iemand die werkzaam was binnen het 'Heim'. Terwijl het in het merendeel van de gevallen ging om niet gewenst aanraken van het lichaam of de geslachtsdelen, ging het in 20% van de gevallen om penetratie. Van alle vermoedelijke gevallen was er bij 15%, naar de inschatting van de respondenten, sprake van een 'valse' beschuldiging.

Sajkowska (Polen) vond eveneens dat misbruik door andere in een residentiële instelling opgenomen pupillen veel vaker voorkwam dan misbruik door aan een instelling verbonden volwassene. Voor Litouwen, Letland en Bulgarije zijn geen percentages bekend omtrent de verhouding misbruik door pupillen of misbruik door professionals binnen residentiële voorzieningen.

Pleeggezinnen

Voor kinderen opgenomen in een pleeggezin zijn de uitkomsten van onderzoeken omtrent de pleger wat anders. Morris et al. (1994) vonden dat bij kinderen in de pleegzorg die werden gemeld inzake seksueel misbruik, de pleegbroers meestal als daders werden genoemd. Spencer en Knudsen (1992) daarentegen kwamen op basis van data uit de jaren 1987-1990 tot de conclusie dat in 78% van de gevallen de pleegvader de mogelijke pleger van het misbruik was, en 6% van het misbruik zou gepleegd zijn door andere kinderen/jongeren in het pleeggezin. Benedict, Zuravin, Sommerfield en Brandt (1996) schreven dat in twee derde van de seksueel misbruikzaken in pleeggezinnen de pleger een pleegvader of een ander volwassene gezinslid was, doch dat het misbruik in 20% van de gevallen werd gepleegd door een ander pleegkind.

Barter (1997) plaatst kanttekeningen bij het beschuldigen van pupillen als plegers van mishandeling en misbruik. Zij refereert naar Thomas (1990) die stelde: ‘...the term abuse should be avoided in characterizing peer-on-peer victimization...’ (p. 10). Immers, zo is de redenering, een instelling is 24 uur per dag verantwoordelijk voor de zorg voor alle kinderen. Mishandeling en misbruik van pupillen onderling is een indicatie dat de zorg niet toereikend is.

Conclusies

- Plegers van seksueel misbruik binnen residentiële instellingen en pleeggezinnen zijn zowel volwassenen als kinderen en jongeren in de instelling of het pleeggezin.
- In de literatuur wordt ook m.b.t. plegers slecht gedifferentieerd tussen ‘child maltreatment’ en seksueel misbruik.
- Op basis van de literatuur lijkt het aannemelijk dat seksueel misbruik en andere vormen van geweld door leeftijdsgenoten meer voorkomen dan seksueel misbruik door volwassenen.

4. Mogelijke oorzaken van seksueel misbruik binnen residentiële voorzieningen en pleeggezinnen

Voor het voorkomen van seksueel misbruik van kinderen en jongeren in residentiële voorzieningen, en vooral voor het verhoogd voorkomen, worden in de literatuur verschillende oorzaken genoemd. Vrijwel alle auteurs zijn van mening dat de voorgeschiedenis van de opgenomen kinderen en jongeren een belangrijke rol speelt. Daarnaast worden ook ernstige bezwaren geuit over de kennis en kunde van het personeel in instellingen, de begeleiding en supervisie die zij ontvangen, de status van de pedagogisch medewerkers in de instelling, ontoereikendheid van informatie in dossiers, en ten slotte het management. In het hiernavolgende zullen deze onderwerpen aan de hand van de literatuur worden besproken.

Voorgeschiedenis van opgenomen kinderen en jongeren

Kinderen en jongeren die uit huis worden geplaatst zijn vaak afkomstig uit gezinnen met veel en grote gezinsproblemen. Bij veel van de kinderen en jongeren is er sprake van ernstige emotionele- en gedragsproblematiek. Zij hebben vaak, in hun thuissituatie, te maken gehad met één of meer vormen van kindermishandeling (verwaarlozing, fysieke mishandeling, seksueel misbruik, geweld tussen de ouders/verzorgers). Bovendien heeft een aanzienlijk deel van de kinderen/jongeren daarnaast nog meer potentieel traumatiserende ervaringen (Adverse Childhood Experiences, ACES; Felitti, Anda, Nordenberg et al., 1998) opgedaan. Andere ACES zijn:

- één of beide ouders waren/zijn verslaafd
- één of beide ouders heeft (hadden) psychiatrische problemen
- één of beide ouders is wegens criminele activiteiten gearresteerd, veroordeeld en/of heeft in de gevangenis gezeten
- de jongere is niet opgegroeid bij beide biologische ouders.

Onderzoek van Chernoff, Combs-Orme, Risley-Curtiss en Heisler (1994) liet zien dat 75% van kinderen in pleeggezinnen voorafgaand aan de plaatsing woonde in een gezin met psychiatrische en/of verslaafde (drugs en alcohol) ouders. Ook Bass, Shields en Behrman (2004) benadrukken het voorkomen van ACES in het leven van de kinderen, 40% tot 80% van de kinderen in 'foster care' komt uit gezinnen met verslavingsproblemen en huiselijk geweld. Hoewel niet voorkomend in de lijst van ACES, is ook het, vaak onverwacht, van school moeten veranderen, een veel voorkomende en op zijn minst stressvolle ervaring, in het leven van kinderen die uit huis geplaatst worden.

Geschat wordt dat circa 45% van de jongeren die in een instelling/pleeggezin wordt geplaatst te maken heeft gehad met seksueel misbruik in een voorgaande situatie (Hargrave, 1991). Uit een survey in 1987 bleek dat 44,9% van de twee

duizend 'court-dependent clients' van vijftien verschillende Californische instellingen een geschiedenis van seksueel misbruik had (Kubasak & Hargrave, 1987). Crenshaw (1988) rapporteerde dat 56% van honderd nieuw opgenomen kinderen/jongeren in het 'Astor Home for Children Residential Treatment Program' seksueel misbruik of fysieke mishandeling had meegemaakt. McHugh (2003) stelde dat 75% van de kinderen in 'foster care' een geschiedenis van seksueel misbruik heeft.

Een achtergrond van verwaarlozing (46%), fysieke mishandeling (35%), fysieke verwaarlozing (30%), emotionele mishandeling (13%), seksueel misbruik (11%), en verlaten (abandonment) (5%) werd gevonden voor negenhonderdeenentachtig jongeren die in verschillende voorzieningen (treatment foster care, group homes, residential treatment, and inpatient psychiatric care for youth placed into out-of-home care) werden geplaatst. Van deze jongeren scoorde 54% in de klinische range voor externaliserende of internaliserende problemen. Een vijfde deel van de jongeren had (meetbare) ontwikkelingsproblemen en een derde chronische gezondheidsproblemen (James, Leslie, Hurlburt, Slymen, et al., 2006).

In een review door het (voormalige) Department of Child Safety werd de voorgeschiedenis van uit huis geplaatste kinderen en jongeren nagegaan. Bijna de helft (48%) had te maken gehad met een vorm van kindermishandeling. Daarvan was 80% slachtoffer van fysieke mishandeling geweest, 48% van seksueel misbruik, 82% had emotionele en verbale mishandeling meegemaakt en 80% was verwaarloosd (Benfer, 2007).

Van veertig kinderen (10 jaar en ouder) die in een pleeggezin of kinderkuis woonden werden de dossiers onderzocht. Voor deze veertig kinderen was er in 64% van de gevallen (grote) professionele overeenstemming dat seksueel misbruik had plaatsgevonden voorafgaand aan de plaatsing, voor 17% was er een sterk vermoeden van de professionals, en in 19% van de gevallen was er weliswaar een vermoeden doch dat was gekoppeld aan een zekere mate van onzekerheid. Voor (slechts) vier kinderen was er geen vermoeden of zeker weten. Achttien van hen had ook seksueel grensoverschrijdend gedrag vertoond voorafgaand aan de plaatsing. Van vier van deze zelf misbruikende kinderen was niet bekend of zij misbruikt waren (Farmer, 2004).

Naast allerlei emotionele en gedragsproblemen worden er bij kinderen en jongeren die uit huis geplaatst worden ook veel lichamelijke problemen geconstateerd. Chernoff et al. (1994) onderzochten gedurende twee jaar kinderen die in een pleeggezin werden geplaatst (n = 1407), binnen vijf dagen na plaatsing. Iets meer dan 90% mankeerde iets (fysieks). Problemen met zien kwamen bij 25% voor, hoorproblemen bij 15%. Lengte en gewicht weken af van het gemiddelde. Bij 23% van de kinderen jonger dan 5 jaar waren de resultaten van de ontwikkelingsscreening beneden de norm, c.q. afwijkend. Voor meer dan de helft van de kinderen was een (urgente of semi-urgente) verwijzing naar een

(huis)arts, een tandarts of de Jeugd-GGZ nodig, en voor 12% van de kinderen was ten tijde van de opname in het pleeggezin antibiotica nodig.

In al het Angelsaksische onderzoek wordt geconstateerd dat de problemen van en met kinderen en adolescenten die opgenomen worden in tehuizen of pleeggezinnen in toenemende mate ernstiger worden (AFCA, 2001; Bath, 2002; CAFWAA, 2002; Clay, 2003; Hargrave, 1987; McHugh, 2003; Oldfield, 1997; Sultmann & Testro, 2001; Taylor & Smith, 1997). Vooral de problemen van adolescenten, zo meent McHugh (2003), zijn multi-dimensioneel: verslaving, psychiatrische problemen, geweld, anti-sociaal gedrag, leerproblemen en seksueel acting out gedrag komen vaak tezamen voor. Als mogelijke oorzaken hiervoor suggereert McHugh (2003) dat, langer dan vroeger, getracht wordt kinderen en jongeren (en hun gezin) in hun oorspronkelijke situatie te helpen, en dat er minder residentiële plaatsen en pleeggezinnen beschikbaar zijn.

Het zal duidelijk zijn dat de voorgeschiedenis van opgenomen kinderen en jongeren mede kan leiden tot seksueel misbruik van andere opgenomen kinderen en jongeren. Kubasak en Hargrave (1987) benadrukken dat het meemaken van geweld en seksueel misbruik leidt tot een vermenging van seks en agressie, hetgeen voor (grote) problemen zorgt bij en met opgenomen jongeren, Hargrave (1991) waarschuwde voor een toename van seksuele incidenten in residentiële instellingen vanwege de ernstige problematiek van opgenomen jongeren. McHugh (2003) ten slotte stelde ‘These are not easy children to care for, they are the most difficult to find carers for and at times pose serious risks not only to themselves but also to workers and carers alike’(p. 5).

Reden voor het uit huis plaatsen van kinderen in Engeland was voor 61% van de kinderen/jongeren ‘abuse and neglect’ (Department for Children, Schools and Families, 2009; zie Childline casenotes 2001). Hetzelfde gold voor Wales; 54% van de ‘looked after’ kinderen was geplaatst vanwege ‘abuse or neglect’. (National Statistics for Wales, 2009).

Tabel 3 *Voorgeschiedenis van kinderen en jongeren binnen residentiële voorzieningen en pleeggezinnen*

Onderzoek/publicatie	Woonsituatie	Geschiedenis vóór opname in residentiële voorziening of pleeggezin
Kubasak & Hargrave, 1987	‘court-dependent clients’ in Californië	44,9% seksueel misbruikt
Crenshaw, 1988	Residentiële instelling	56% seksueel misbruikt of fysieke mishandeling
Hargrave, 1991	Instelling/pleeggezin	45% seksueel misbruikt (schatting)

Chernoff, et al., 1994	Pleeggezin	75% psychiatrische en/of verslaafde ouders
McHugh, 2003	Kinderen in 'foster care'	75% seksueel misbruikt
Bass, et al. 2004	Kinderen in 'foster care'	40 tot 80% uit gezinnen met verslaving en huiselijk geweld
Farmer, 2004	Pleeggezin of residentiële instelling	64% seksueel misbruikt 17% sterk vermoeden seksueel misbruik
James, et al, 2006	Residentiële instelling	46% verwaarlozing 35% fysieke mishandeling 30% fysieke verwaarlozing 13% emotionele mishandeling 11% seksueel misbruikt 5% verlating (abandonment)
Benfer, 2007	Uit huis geplaatste kinderen	48% een vorm van kindermishandeling - 80% fysieke mishandeling - 48% seksueel misbruikt - 82% emotionele en verbale mishandeling - 80% verwaarloosd
Department for Children, Schools and Families, 2009	'looked after children' in Engeland	61% mishandeling en/of verwaarlozing
National Statistics for Wales, 2009	'looked after children' in Wales	54% mishandeling en/of verwaarlozing

Conclusies

- Kinderen en jongeren in instellingen en pleeggezinnen hebben een ernstig belaste voorgeschiedenis.
- Naar alle waarschijnlijkheid is ongeveer de helft van kinderen/jongeren in instellingen/pleeggezinnen voorafgaand aan de uithuisplaatsing slachtoffer geweest van seksueel misbruik of ander seksueel grensoverschrijdend gedrag.
- Naast seksueel misbruik hebben de uit huis geplaatste kinderen, voor de plaatsing, nog verschillende (combinaties van) andere negatieve (stressvolle/traumatische) ervaringen ondergaan.

- Bij een deel van de uit huis geplaatste kinderen zijn er matige tot ernstige (fysieke) gezondheidsproblemen.
- Gedrags- en emotionele problemen, zowel van internaliserende als externaliserende aard, en ontwikkelingsproblemen komen in hoge mate voor bij opgenomen kinderen en jongeren.
- Op basis van de literatuur lijkt het waarschijnlijk dat het hoge percentage seksueel misbruik gepleegd door pupillen mede veroorzaakt wordt door de traumatische (seksuele e.a.) ervaringen van opgenomen kinderen/jongeren.
- Op basis van de literatuur lijkt het waarschijnlijk dat opgenomen kinderen/jongeren vanwege de problematische achtergrond, een verhoogde kwetsbaarheid vertonen, richting zowel ouderschap als slachtofferschap van seksueel misbruik.

Kennis en kunde van personeel in residentiële voorzieningen en van pleegouders

Uit het voorgaande blijkt dat het opvoeden, begeleiden en zorgen voor deze kinderen en jongeren veel vraagt van residentiële werkers en pleegouders. In de literatuur wordt dan ook benadrukt dat grote inzet niet voldoende en gespecialiseerde kennis en kunde noodzakelijk is. Om deze kinderen en jongeren goed te helpen is (in de eerste plaats) kennis inzake de invloed van traumatische ervaringen op de ontwikkeling van kinderen noodzakelijk. Vooral de direct betrokkenen, groepsleiding/pedagogisch medewerkers, die dagelijks met de kinderen en jongeren van doen hebben moeten inzicht hebben in de uitwerking van traumatische ervaringen op gedrag en emoties van de opgenomen kinderen en jongeren (Abramowitz & Bloom, 2003). Naast inzicht (= kennis) dienen zij ook te beschikken over een arsenaal aan manieren (= kunde) om op een opvoedende, en soms therapeutische, manier om te gaan met deze (veelal) afwijkende en versturende gedragingen en emoties van de pupillen. Dat impliceert bijvoorbeeld dat niet te veel vertrouwd kan worden op verbale acties ('we hebben er een goed gesprek over gehad') met de kinderen of jongeren. Maar dat betekent tevens dat de groepsleiding in staat moet zijn de eigen voorkeursstijl in de omgang met anderen (pupillen) aan te passen op wat de opgenomen kinderen/jongeren nodig hebben (zie Boendermaker et al., 2010). De stijl van groepsleiding ten aanzien van storend of afwijkend (seksueel) gedrag is vooral corrigerend, inperkend en gericht op het handhaven van de orde (Cawson et al., 2001; Farmer, 2004; Parkin, & Green, 1997; Wigboldus, 2002).

Om traumatische ervaringen te kunnen verwerken is in de eerste plaats een veilige (woon)omgeving noodzakelijk, bouw en inrichting van de instelling (de woonruimten) van de pupillen moeten in fysiek en sensorisch opzicht veiligheid en rust uitstralen (Jenkins, 2004). Veiligheid wordt mede gecreëerd door kennis over de gevolgen van (seksueel) traumatische ervaringen zowel in gedrag als in emoties. Abramowitz en Bloom (2003) spreken over 'abuse reactivity' (bijvoorbeeld onverwachte geweldsexplosies, moeite met

interpersoonlijke relaties, c.q. het niet durven aangaan van een relatie met de groepsleiding). Wigboldus (2002, gerefereerd in Boendermaker et al., 2010) constateerde dat in residentiële voorzieningen de groepsleiding vooral gericht is op het aangaan van een persoonlijke relatie met de pupillen. En juist daarmee, zie Abramowitz en Bloom (2003), hebben kinderen/jongeren met traumatische ervaringen grote moeite, hetgeen bij de groepsleiding kan resulteren in boosheid, teleurstelling en onmacht.

En niet alleen de groepsleiding moet kennis hebben over de gevolgen van traumatische ervaringen. (Mede) Om te voorkomen dat pupillen het idee hebben dat zij 'gek' zijn, moet hun uitgelegd worden dat hun stemming, hun emoties en hun gedrag deels verklaarbaar zijn vanuit hun traumatische ervaringen. Ze moeten leren hun traumareactiepatronen te begrijpen zodat zij die beter onder controle kunnen houden, en aan hen moet ook uitgelegd worden dat het mogelijk is om traumatische ervaringen te verwerken.

Een tweede belangrijk aspect is de omgang met seksualiteit, bij de leeftijd passend seksueel gedrag en afwijkend seksueel gedrag. In vrijwel alle literatuur die geanalyseerd is wordt nadrukkelijk gesteld dat het in ernstige mate schort aan kennis en kunde inzake seksuele ontwikkeling, normaal en afwijkend seksueel gedrag bij groepsleiding/pedagogisch medewerkers, hun begeleiders (zoals) gedragswetenschappers en eveneens bij het management (Blatt, 1990; Colton, 2002; Kirkwood, 1993; Levy & Kahan 1991; Utting, 1991; Warner, 1992; Waterhouse, 2000; Williams & McCreadie, 1992). Naast het ontbreken van kennis en kunde wordt door alle auteurs ook gewezen op de onwil om het thema seksualiteit te behandelen als een onderdeel van de normale ontwikkeling van kinderen en jongeren.

Niles (1986) schreef dat seksualiteit 'the least understood and worst managed of all child custodian responsibilities (p. 18) is. Crenshaw (1988) sprak over seksualiteit als 'one of the most vexing and anguishing problems' (p. 50). Green (2005) meent dat, hoewel zo veel kinderen en jongeren in residentiële zorg een achtergrond van seksueel misbruik hebben, 'there was an almost desperate attempt to avoid dealing with sex education and sexual issues in children's homes' (p. 465). Zij spreekt over de mythe van de asexuele organisaties.

De dagelijkse begeleiders van opgenomen kinderen en jongeren, zo menen Green en Masson (2002), kregen weinig ondersteuning en weinig training inzake het thema seksualiteit. Training alleen garandeert uiteraard niet dat er geen mishandeling of misbruik meer optreedt in instellingen. Niettemin stelden Sinclair en Gibbs (1998) en Berridge en Brodie (1998) dat groeps werkers door het krijgen van een training het gevoel hadden dat zij gewaardeerd werden, hetgeen hun zelfvertrouwen in de omgang met dit moeilijke thema verhoogde (zie ook Boendermaker et al., 2010).

Naast het ontbreken van kennis en kunde ontbreekt het ook in de meeste residentiële voorzieningen aan visie met betrekking tot seksualiteit en ontbreken

mede daardoor richtlijnen voor de omgang met seksualiteit, en al of niet afwijkend seksueel gedrag: ‘...and as a result staff responses to sexuality were, in the main, framed by ignorance, fear, embarrassment and their own moral values, including those around gender and sexual orientation’ (Green & Masson, 2002, p. 156). Eerder schreef Parkin (1989) dat hoewel seksualiteit een ‘ever-present’ issue was voor staf en pupillen, het bijna altijd een ‘never-present’ issue was wat betreft training, procedures en richtlijnen.

Geconcludeerd kan worden dat de kennis en kunde, visie en richtlijnen ten aanzien van seksualiteit, volgens alle geraadpleegde auteurs, in ernstige mate tekortschieten. Deze (buitenlandse) bevindingen werden voor een belangrijk deel ook voor Nederland bevestigd. De Inspectie Jeugdzorg stelde in haar rapport Ruimte en grenzen rond seksualiteit: ‘ruim een derde van de instellingen heeft geen visie op seksualiteit vastgelegd. Ook heeft meer dan tweederde niet in het beleid vastgelegd dat de medewerkers dienen te beschikken over kennis en vaardigheden om jeugdigen in diverse ontwikkelingsfasen op het gebied van seksualiteit te kunnen begeleiden’ (2008, p.12). De inspectie concludeerde eveneens dat de kwaliteit van het beleid voor deskundigheidsbevordering op het gebied van seksualiteit bij de meeste instellingen (77%) onvoldoende is, dat er onduidelijkheid is over welke deskundigheid men moet beschikken, en hoe, of beter, of dat getoetst wordt door de instellingen.

Conclusies

- Kennis en kunde van pedagogisch medewerkers op leefgroepen en pleegouders schieten tekort.
- Kennis en kunde van de pedagogische medewerkers inzake de normale en afwijkende seksuele ontwikkeling schieten tekort.
- Kennis en kunde van gedragswetenschappers (en het management) inzake de normale en afwijkende seksuele ontwikkeling schieten tekort.
- Kennis en kunde van de pedagogische medewerkers inzake de gevolgen van traumatische ervaringen in het algemeen, en van seksueel misbruik in het bijzonder, schieten tekort.
- Kennis en kunde van de gedragswetenschappers (en het management) inzake de gevolgen van traumatische ervaringen in het algemeen, en van seksueel misbruik in het bijzonder, schieten tekort.
- Pedagogisch medewerkers voelen zich ondergewaardeerd.
- Pedagogisch medewerkers ervaren te weinig steun van de gedragswetenschappers, teamleiders en het management.
- Er is vaak sprake van te weinig gekwalificeerde pedagogische medewerkers op een leefgroep, zeker tijdens de ‘piek-uren’.
- Informatie over de voorgeschiedenis van pupillen ontbreekt vaak in de dossiers en/of is niet bekend bij de pedagogisch medewerkers.

Begeleiding en supervisie

In de geraadpleegde literatuur wordt ook veel aandacht besteed aan het (ernstige) gebrek aan begeleiding van en supervisie aan pedagogisch medewerkers. Dat geldt ten aanzien van de dagelijkse omgang met de pupillen, maar zeker ook als er (therapeutische) programma's worden ingezet gericht op het voorkomen van (seksueel) geweld tussen pupillen. Boendermaker et al. (2010) refereren naar onderzoek van Andrews en Dowden (1999) waaruit bleek dat (nieuwe) programma's waarin medewerkers supervisie kregen bijna vijf keer zo effectief waren als programma's waarin klinische supervisie ontbrak. Effectieve, open, ondersteunende en frequente supervisie van de groeps werkers kan bijdragen aan de preventie van mishandeling/misbruik van pupillen onderling (Spencer & Knudsen 1992; Warner 1992; Reyome, 1990; Harder, Knorth, & Zandberg, 2006).

Status van pedagogisch medewerkers in de instelling

Verschillende auteurs hebben gewezen op het feit dat de (gepercipieerde) status van de pedagogisch medewerkers in residentiële voorzieningen invloed heeft op de omgang van deze medewerkers met de pupillen. Pedagogisch medewerkers klaagden over gebrek aan participatie aan en invloed op beslissingsprocessen in de instelling, het gevoel machteloos te zijn, te weinig ondersteuning van de (direct) leidinggevende, onvolledig inzicht in de voorgeschiedenis van de pupillen, geen overleg met en/of terugkoppeling van therapeuten (Rindfleisch & Foulk, 1992; Blatt, 1990; Heron & Chakrabarti, 2003). Hoewel uiteraard de inhoud van een therapeutische behandeling niet met groepsleiding (en anderen) besproken mag worden, is het toch de groepsleiding die het kind, de jongere moet 'opvangen' na een therapeutische sessie. Abramowitz en Bloom (1991) benadrukken dat dit fragmentatie in de hand werkt en zij menen dan ook dat enige uitwisseling tussen therapeut en groepsleiding noodzakelijk is. Harder et al. (2006) benadrukken dat het van belang is dat groepsopvoeders goed geïnformeerd worden, duidelijkheid hebben, invloed kunnen uitoefenen op hun werk en voldoende ondersteuning krijgen.

Ontoereikendheid van informatie in dossiers

Uit verschillende publicaties (Kubasak & Hargrave, 1987; Bass e.a., 1994; McHugh, 2003) blijkt dat misbruik van pupillen in voorgaande situaties (zeer) vaak niet is vermeld in het dossier van het kind/de jongere, c.q. niet wordt genoemd in de verwijzing. Het ontbreken van die informatie kan deels verklaard worden door het feit dat het kind/de jongere het misbruik in het eerste milieu nooit heeft onthuld of dat het nooit is uitgekomen. Er zijn echter ook (sterke) aanwijzingen dat deze informatie uit het dossier of de verwijzing wordt weggelaten omdat men vreest dat de jongere dan nergens te plaatsen is. Dit geldt des te meer als het kind/de jongere seksueel grensoverschrijdend gedrag heeft vertoond, ofwel als kind of als adolescent. Behalve het ontbreken van

noodzakelijke informatie in verwijzingen en dossiers, ontbreekt het in vele residentiële voorzieningen (en pleeggezinnen) aan zorgvuldige assessment en diagnostiek. Uitgaande van de voorgeschiedenis van kinderen en jongeren die uit huis geplaatst worden is in ieder geval trauma diagnostiek, en onderzoek naar het voorkomen van mishandeling, verwaarlozing en seksueel misbruik (en de gevolgen daarvan) in eerdere leefsituaties noodzakelijk (Richardson & Lelliott, 2003).

Het ontbreken van die informatie kan nogal wat gevolgen hebben, zoals bijvoorbeeld gevaar voor andere pupillen als het onverwerkte misbruik resulteert in misbruikend gedrag, plaatsing van kinderen/jongeren die eerder andere kinderen misbruikt hebben in een leefgroep met kwetsbare kinderen, het onthouden van noodzakelijke (trauma) therapie tijdens de opname, onverwachte uitbarstingen op triggers, opnieuw misbruik tijdens familiebezoeken enzovoort. Volgens Hargrave (1987) vonden de meeste seksuele incidenten tussen pupillen onderling in residentiële voorzieningen plaats na familiebezoeken (zowel thuis als in de voorziening) of na een crisis in de voorziening of woonunit (zie ook Hobbs, Hobbs, & Wynne, 1999).

Melden en behandeling van incidenten van seksueel misbruik

Uit onderzoeken die in de UK werden uitgevoerd na schandalen over mishandeling en misbruik in Britse residentiële voorzieningen (bijvoorbeeld Castle Hill Report, Brannan, Jones, & Murch, 1993a en b; National Children's Homes, 1992; Waterhouse, 2000, Gwynedd and Clwyd; Safe & Sound, 1995) bleek dat klachten van opgenomen jongeren over mishandeling of misbruik veelvuldig werden genegeerd of gebagatelliseerd. Dit, zo wordt gemeend, heeft te maken met negatieve assumpties over de geloofwaardigheid van de jongeren, hun gedrag of 'hun karakter' (Levy & Kahan 1991; Waterhouse 2000), en de 'machteloosheid' van jongeren in residentiële voorzieningen (Moss, Sharpe and Fay 1990, Safe and Sound 1995, Davidson, 1995). Onderrapportage wordt ook gemeld voor de USA. Rindfleisch en Rabb (1991) vonden dat in minder dan één op de vijf situaties waar een klacht gerechtvaardigd zou zijn, er inderdaad een klacht werd ingediend. Bovendien, als er al een klacht van een kind of jongere in behandeling werd genomen, dan werd de mishandeling, het misbruik, slechts in een zeer klein aantal gevallen 'bewezen' geacht. Nunno en Rindfleisch (1991) vonden een 'substantiation rate' voor 27% van de klachten, Groze (1990) vond 'substantiation rates' van 14%. Het percentage van de New York State Commission on Quality of Care (1992) was drieëntwintig, en Spencer en Knudsen (1992) kwamen uit op 42 %.

5. Management van residentiële voorzieningen en pleegzorg

Het zal geen verwondering wekken dat in de literatuur over mishandeling en seksueel misbruik in residentiële voorzieningen ook gewezen wordt op de rol van het management met betrekking tot het voorkomen van en handelen bij (vermoedens van) mishandeling en misbruik. Colton (2002) noemt als voorbeelden van falend management onzorgvuldigheid ten aanzien van selectie en aanname van personeel (zie ook Kay, Kendrick, Stevens, & Davidson, 2007) en het structureel ontbreken van training en supervisie van alle direct bij de kinderen/jongeren betrokkenen. Berridge en Brody (1996) noemen daarnaast gebrek aan adequaat lijnmanagement, het ontbreken van een 'clear objective', het ontbreken van goede klachtenprocedures, en onzorgvuldige plaatsingsprocedures en processen. Andere 'klachten' in de literatuur betreffen gebrek aan consistentie met betrekking tot het praktische handelen, gebrek aan systematische monitoring systemen (Levy & Kahan 1991; Kirkwood, 1993), en slechte samenwerking met andere organisaties, bijvoorbeeld de politie, maatschappelijk werk, de kinderbescherming (Levy & Kahan, 1991). Ten slotte wordt gewezen op de noodzaak voor het respecteren van de Internationale Rechten van het Kind, en in het bijzonder het recht van jongeren om betrokken te worden bij beslissingen die hen aangaan (Barter, 2003; Cashmore, 2002).

Het leiden (managen) van een residentiële voorziening voor ernstig beschadigde kinderen/jongeren echter is geen eenvoudige zaak. Zich baserend op onderzoek van Canadese residentiële voorzieningen stelt Anglin (2004) dat de verschillende claims die gemaakt worden ten aanzien van residentiële voorzieningen met elkaar in competitie zijn. Een residentiële voorziening moet een 'extrafamilial' home' zijn dat toch geen echt thuis is, de begeleiders moeten van dag tot dag 'pain and pain-based' gedrag herkennen en daarop adequaat reageren, en moeten desalniettemin een zo normaal mogelijke situatie creëren.

Om voor de kinderen/jongeren een zo stabiel en veilig mogelijke opvoedings- en therapeutische situatie te kunnen bieden hoort het management te zorgen voor een veilige situatie voor pupillen en staf (Abramovitz & Bloom, 2003; Morton et al., 1999; Scottish Institute for Residential Child Care, 2004; Department of Health, 1998; Senate Community Affairs References Committee, 2005). Dat vertaalt zich in een duidelijk inzichtelijk beleid, duidelijke processen en procedures ten aanzien van seksualiteit en het handelen bij (vermoedens van) seksueel misbruik en mishandeling (Create Foundation, 2005; Atkins & Pike, 2003). Daarbij horen ook systemen voor training, voor ondersteuning aan en mogelijkheden voor consultatie van groepsleiding, en het zorgen voor een gedeeld theoretisch perspectief (Abramovitz & Bloom, 2003; Atkins & Pike, 2003; Lindsay & Foley, 1999; Milligan, 2003; Morton et al., 1999; Residential Child Care Project, 2003).

Veiligheid is tevens afhankelijk van de ratio groepsleiding- pupillen. Mishandeling en misbruik van kinderen/jongeren onderling kwam het meest voor als groepsleiding alleen op de groep stond en er geen (geplande) activiteiten voor de pupillen waren. De New York State Commission on Quality of Care (1992) vond dat 57% van de gerapporteerde incidenten op die momenten plaatsvond. Ook Rosenthal et al. (1991) en Blatt (1992) vonden eenzelfde patroon: verhoogde kans op ‘maltreatment’ incidenten als er (te) weinig groepsleiding aanwezig was (in de vroege ochtenduren en in de avond). Zij wezen er ook op dat dit juist de tijden zijn dat senior stafleden (bijvoorbeeld werkbegeleiders, gedragswetenschappers) niet aanwezig zijn. Barter (2003) is van mening dat het noodzakelijk is dat (iemand van) de staf op die tijden wel aanwezig is.

De managementstijl speelt volgens vele auteurs een centrale rol in het voorkomen van ‘maltreatment’ in instellingen (Berridge & Brody, 1998; Blatt, 1990; Jones, 1995; Sinclair, 1996; Sundrum, 1986; Thomas, 1990; Utting, 1991). Essentieel zijn ‘...management holding children in high regard, open communication and setting clear expectations of staff’ (Barter, 2003, p. 7).

6. Slotconclusie

Vraagstelling

De literatuurstudie moet kort gezegd een beeld schetsen van de aard en omvang van seksueel misbruik binnen de jeugdzorg, zoals dat naar voren komt in de beschikbare literatuur. Het maakt deel uit van het onderzoek naar seksueel misbruik binnen de jeugdzorg, uitgevoerd door de commissie-Samson.

Beschikbaarheid en toepasbaarheid studies

Om te beginnen leerde de inventarisatie van de relevante literatuur dat er hoofdzakelijk Angelsaksische studies beschikbaar zijn. Het merendeel van deze studies heeft betrekking op vormen van kindermishandeling (maltreatment), waarvan seksueel misbruik deel uitmaakt. Slechts enkele studies hebben uitsluitend betrekking op seksueel misbruik. Daarnaast is er een beperkt aantal Duitse studies uitgevoerd. Er zijn geen Nederlandse studies gevonden, met uitzondering van het recente onderzoek van de commissie-Deetman, dat is gericht op instellingen van katholieke signatuur. Het mag duidelijk zijn dat de Angelsaksische en Duitse studies zijn uitgevoerd binnen een andere institutionele context dan in Nederland. Dit impliceert dat de conclusies en bevindingen uit die studies niet onverkort toepasbaar zijn op de Nederlandse situatie.

Uit de geraadpleegde studies komen twee algemene bevindingen naar voren, namelijk dat kinderen in residentiële instellingen en pleegzorg meer kwetsbaar zijn voor mishandeling en seksueel misbruik dan kinderen die in gezinnen leven. Verder wordt in de studies gesignaleerd dat onderrapportage van mishandeling en misbruik in residentiële instellingen en pleegzorg niet ongebruikelijk is. Hiermee moet dus rekening worden gehouden bij het interpreteren van de gegevens.

Aard en omvang seksueel misbruik in residentiële voorzieningen en pleeggezinnen

In de periode 1979 – 2002 zijn er diverse Angelsaksische studies uitgevoerd binnen residentiële voorzieningen en pleeggezinnen. Daarin wordt gedetailleerd gerapporteerd over uiteenlopende gevallen van mishandeling en seksueel misbruik in die voorzieningen of in pleeggezinnen. Daarbij valt op dat in die studies geen of afwijkende definities van mishandeling en seksueel geweld worden gebruikt. Er komt evenwel geen eenduidig beeld naar voren over de prevalentie van seksueel misbruik. Dit hangt onder meer samen met het verschil in methodiek en reikwijdte van de verschillende studies (vgl. tabel 2). Het blijft bij schattingen op basis van kleine, niet-representatieve onderzoeksgroepen. Ditzelfde geldt voor de Duitse studies. Over het onderzoek van de commissie-Deetman kan worden opgemerkt dat die in algemene zin concludeert dat de kans

op ongewenste seksuele benadering voor degenen die een deel van hun jeugd verbleven in een instelling (van katholieke signatuur) twee keer zo groot was als het landelijk gemiddelde. Uit de onderzoeken die voor deze studie werden geraadpleegd kan worden afgeleid dat seksueel misbruik van jongeren in residentiële instellingen minstens twee keer vaker voorkomt dan seksueel misbruik van kinderen die niet in die instellingen verblijven.

Plegers van seksueel misbruik

Uit de geraadpleegde studies komt naar voren dat plegers van mishandeling en seksueel misbruik moeten worden gezocht zowel onder de professionals verbonden aan de residentiële instellingen als de aldaar verblijvende jongeren. Aanvankelijk werd aangenomen dat vooral de professionals zich schuldig zouden maken aan mishandeling en seksueel misbruik. Dit beeld is langzaam maar zeker gekanteld: in het merendeel van de gevallen blijken andere jongeren de pleger. Een deel van de plegers is recidivist, zo blijkt uit onderzoek. In pleeggezinnen blijkt de mishandeling of het seksueel misbruik vaker te zijn begaan door een volwassene (onder wie de pleegvader) dan een kind (de pleegbroer of -zus).

Mogelijke oorzaken seksueel misbruik

In de literatuur worden twee type oorzaken genoemd: oorzaken die samenhangen met de voorgeschiedenis van het kind dat in een residentiële instelling verblijft en oorzaken die samenhangen met de instelling (medewerkers, werkwijzen, organisatie, management).

De voorgeschiedenis van het kind

Kinderen die in residentiële instellingen verblijven blijken veelal afkomstig uit gezinnen met uiteenlopende gezinsproblemen, zo blijkt uit de geraadpleegde onderzoeken. Zo hebben zij vaak te maken gehad met verwaarlozing, mishandeling, seksueel misbruik en andere traumatische ervaringen (bijvoorbeeld verslavingsproblematiek of psychiatrische problematiek van hun ouders). In samenhang daarmee, kampen veel kinderen met ernstige sociaal-emotionele en gedragsproblemen en hebben zij vaak ook (fysieke) gezondheidsklachten. Uit de geraadpleegde studies kan worden afgeleid dat circa de helft van de kinderen die verblijven in een residentiële instelling voorafgaand aan de uithuisplaatsing slachtoffer is geweest van seksueel misbruik. Deze voorgeschiedenis (van seksueel misbruik in het bijzonder) kan mogelijk leiden tot seksueel misbruik van andere kinderen in residentiële instellingen. In elk geval lijkt er sprake van een verhoogd risico voor daderschap dan wel slachtofferschap.

De instelling: kennis en kunde personeel en pleegouders

In de literatuur wordt het grote belang benadrukt van gespecialiseerde kennis en

kunde van professionals en pleegouders, gelet op de complexiteit van het werk. Het gaat dan in het bijzonder om inzicht in het effect van (seksueel) traumatische ervaringen op het gedrag en emoties van kinderen/jongeren en de competentie om daarmee op passende wijze om te gaan. In de literatuur wordt vervolgens een lacune gesignaleerd in de kennis en vaardigheden van professionals en pleegouders ten aanzien van (afwijkend) seksueel gedrag. Op dit onderwerp lijkt een taboe te rusten. Professionals en pleegouders krijgen onvoldoende ondersteuning en training op dit punt. De professionele omgang met seksualiteit lijkt onvoldoende te zijn geborgd in procedures, richtlijnen, opleiding, training en beleid.

Een bijkomend probleem is dat de pedagogisch medewerkers vaak onvoldoende inzicht hebben in de (getraumatiseerde) voorgeschiedenis van het kind omdat dit niet uit het dossier bleek (want ofwel nog niet aan het licht gekomen, ofwel bewust weggelaten om de plaatsingsbeslissing positief te beïnvloeden) of niet aan het licht kwam als gevolg van een tekortschietende diagnose. Het ontbreken van deze informatie brengt met zich dat eventuele risico's (op seksueel grensoverschrijdend gedrag van de jongere) onvoldoende worden onderkend en verdisconteerd in de behandeling.

De instelling: ondersteuning en management

In het verlengde van bovenstaande wordt in de literatuur een gebrek aan begeleiding en supervisie van pedagogisch medewerkers gesignaleerd, in het bijzonder ten aanzien van de omgang met (afwijkend) seksueel gedrag. De positie en status van de pedagogisch medewerker in de instelling speelt hierbij een rol. Zij worden, mede gelet op hun functie, onvoldoende betrokken bij het (therapeutisch) beleid, waardoor zij geïsoleerd dreigen te raken.

Meer in het algemeen wordt in de literatuur het belang onderstreept van het management van een residentiële instelling. Het management kan een bijdrage leveren aan de preventie van seksueel misbruik door het voeren van een goed personeelsbeleid (werving en selectie, training en begeleiding, procedures voor omgang met seksualiteit, klachtregistratie en -behandeling, de bezettingsgraad, enzovoorts) en door een grondige intake en diagnose ten behoeve van plaatsing en behandeling.

Literatuur

Abramowitz, R. en M.D. Bloom (2003). Creating sanctuary in residential treatment for youth: from the 'well-ordered asylum' to a 'living-learning environment'. *Psychiatric Quarterly*, 74(2): 119-135.

Andrews, D.A. en C. Dowden (1999). A meta-analytic investigation into effective correctional intervention for female offenders. *Forum on Corrections Research*, 11: 18-21.

AFCA: The Australian Foster Care Association. (2001). *Supporting strong parenting in the Australian foster care sector*. Canberra, Australië.

Anglin, J. (2004). Creating 'well functioning' residential care and defining its place in a system of care. *Child and Youth Care Forum*, 33(3): 175-192

Atkins, P. en J. Pike (2003). *From the ground up-building models of staff support to address issues of client-initiated violence in residential care*. Retrieved August, 2011, from [http://www.berrystreet.org.au/Publications/Protecting/Children/Conference Paper July 2003.pdf](http://www.berrystreet.org.au/Publications/Protecting/Children/Conference%20Paper%20July%202003.pdf)

Bath, H. (2002). Services for children and young people with high support needs – its time to rethink. *Developing Practice*, 5. Sydney, Association of Children's Welfare Agencies: 5-10.

Barter, C. (1997). Who's to blame: Conceptualising institutional abuse by children. *Early Child Development and Care*: 133, 101-104.

Barter, C. (1998). *Investigating institutional abuse of children: an exploration of the NSPCC experience*. London: NSPCC. [NSPCC Policy Practice Research Series].

Barter, C. (2003). *Abuse of children in residential care*. NSPCC Research Briefings.

Barter, C., E. Renold, D. Berridge en P. Cawson (2004). *Peer violence in children's residential care*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Bass, S., M.K. Shields en R.E. Behrman (2004). The Future of Children: Children, Families, and Foster Care. *The Future of Children*, 14(1): 130-149.

Baxter-Stern, K. (1978). *Prevention of abuse and neglect of children in out-of-home care*. San Francisco: San Francisco Child Abuse Council.

Benedict, M.L., S. Zuravin, D. Brandt, en H. Abbey (1994). Types and frequency of child maltreatment by family foster care providers in an urban population. *Child Abuse & Neglect*, 18(7): 577-585.

Benedict, M.I., S. Zuravin, M. Somerfield en D. Brandt (1996). The reported health and functioning of children maltreated while in family foster care, *Child Abuse & Neglect*, 20(7): 561-571.

Benedict, M.I. en S. Zuravin (1992a). *Factors Associated With Child Maltreatment by Family Foster Care Providers*. Baltimore: Johns Hopkins University, School of Hygiene and Public Health, June 30, 1992. charts,28,30.

Benedict, M.I. en S. Zuravin (1992b). *Child maltreatment in family foster care*. (Final report to the National Center on Child Abuse and neglect for grant 90-CA-1 367). Fairfax, VA: Clearinghouse on Child Abuse and Neglect Information.

Benfer, J. (2007). *Therapeutic Needs of Children and Young People Receiving a Placement and Support Package – Final Report*. Service Support Unit, Queensland Department of Child Safety. In: B. Hersey (2007). *Continuum of Therapeutic Care: Project Report DChS*, Queensland.

Berridge, D. en I. Brodie (1996). Residential child care in England and Wales: The inquiries and after. In: M. Hill and J. Aldgate (ed.) *Child Welfare Services: Developments in Law, Policy, Practice and Research*. London: Jessica Kingsley.

Berridge, D. en I. Brodi (1998). *Children's Homes Revisited*. London: Jessica Kingsley.

Billings, P. en T. Moore (2004). *Child Maltreatment in Foster Care*. Kansas: OKDHS Children and Family Services, University of Kansas.

Blatt, E. (1990). Staff Supervision and the Prevention of Institutional Abuse and Neglect in Residential Care Settings. *Journal of Child and Youth Care*, 4, 73-80.

Blatt E.R. (1992). Factors associated with child-abuse and neglect in residential care settings. *Children & Youth Services Review*, 16(6): 493-517.

Boendermaker, L., K. van Rooijen en T. Berg (2010). *Residentiële jeugdzorg: wat werkt?* Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Bolton, F., R. Laner en D. Gai (1981). For better or for worse? Foster parents and foster child in an officially reported child maltreatment population, *Child and Youth Services Review*, 3(1-2), 37-53.

Brannan, C., J.R. Jones en J.D. Murch (1993a). *Castle Hill Report: Practice Guide*. Shropshire County Council.

Brannan, C., J.R. Jones en J.D. Murch (1993b). Lessons from a residential special school enquiry: reflections on the Castle Hill Report. *Child Abuse Review*, 2: 271-275.

Brenner, E. en M. Freundlich (2006). Enhancing the safety of children in foster care and family support programs: automated critical incident reporting. *Child Welfare*, 85(3): 611-632.

Bundschuh, C. (2010). *Sexualisierte Gewalt gegen Kinder in Institutionen: Nationaler und internationaler Forschungsstand*. München: Deutsches Jugendinstitut e.v.

CAFWAA: Child and Family Welfare Association of Australia (CAFWAA, 2002). *A Time to invest*. Sydney: CAFWAA.

California Department of Social Services. (2001). *Report to the Legislature on Investigation of Complaints Against Certified Family Homes and Foster Family Agencies*. California Department of Social Services, Community Care Licensing Division, California, CA.

Cashmore, J. (2002). Promoting the participation of children and young people in care. *Child Abuse & Neglect*, 26: 837-847.

Cavara, M. en C. Ogren (1983). Protocol to investigate child abuse in foster care, *Child Abuse & Neglect*, 7: 287-295.

Cawson, P. D. Berridge, C. Barter en E. Renold (2001). *Physical and Sexual Violence Between Children Living in Residential Settings: Exploring Perspectives and Experiences: Key Findings 1998–2002*, ESRC Violence Research Programme, available online at <http://www1.rhbc.ac.uk/sociopolitical-science/vrp/Findings/rfcawson.PDF>. (accessed 1 July 2011).

Chernoff, R., T. Combs-Orme, C. Risley-Curtiss en C. Heisler (1994). Assessing the Health Status of Children Entering Foster Care. *Pediatrics*, 93(4): 594-601.

ChildLine: Looked after children talking to Childline. Childline casenotes, 2011

Child Welfare League of America. (1975). *Standards for foster family service* (rev. ed.). New York: Child Welfare League of America.

Clay, N. (2002-3). Young people with high needs – a practical response. *Developing Practice, No 5* Sydney: Association of Childrens Welfare Agencies, 11-15.

Create Foundation. (2005). *Do no harm: Towards good practice in protecting children and young people in out of home care from abuse and neglect*: Create Foundation.

Colton, M. (2002). Factors Associated with Abuse in Residential Child Care Institutions. *Children & Society, 16*: 33-44.

Colton, M. en M. Vanstone (1996). Betrayal of Trust: Sexual abuse by men who work with children... *In Their Own Words*. London: Free Association Books.

Conen, M.L. (2002). Institutionen und sexueller Missbrauch. In: D. Bangert en W. Körner (eds.), *Handwörterbuch Sexueller Missbrauch* (196 e.v.). Göttingen: Hogrefe.

Crenshaw, D. A. (1988). Responding to sexual acting out. In: C. E. Schaefer en A. J. Swanson (eds.), *Children in residential care: Critical issues in treatment*. New York: Van Nostrand Reinhold Co., 56-74.

Deetman, W.J. N.J. Draijer, P. Kalbfleisch, H.L.G.J. Merckelbach, M.E. Monteiro en G.H. de Vries (2011). *Seksueel misbruik van minderjarigen in de Rooms-Katholieke Kerk*. Amsterdam: Uitgeverij Balans.

Department of Health. (1998). *Caring for children away from home: Messages from research*. Chichester: John Wiley and Sons.

Farmer, E. (2004). Patterns of placement, management and outcome for sexually abused and/ or abusing children in substitute care. *British Journal of Social Work, 34*(3): 375-393.

Farmer, E. en S. Pollock (1998). *Sexually Abused and Abusing Children in Substitute Care*. Chichester: Wiley.

Farmer, E. en S. Pollock (2003). Managing sexually abused and/or abusing children in substitute care. *Child and Family Social Work*, 2003(8): 101-112.

Felitti, V.J., R.F. Anda, D. Nordenberg, D.F. Williamson, A.M. Spitz, V. Edwards, M.P. Koss en J.S. Marks (1998). Relationship of childhood abuse and household dysfunction to many of the leading causes of death in adults: The adverse childhood experiences (ACE) study. *American Journal of Preventive Medicine*, 14(4): 245-258.

Gallagher, B. (2000). The extent and nature of known cases of institutional child sexual abuse. *British Journal of Social Work*, 30: 795-817.

Gallagher, B., B. Hughes en H. Parker (1996). The nature and extent of known cases of organised child sexual abuse in England and Wales. In: P. Bibby (ed.) *Organised Abuse: The Current Debate*. Aldershot: Arena, 215-230.

Green, L. (2005). Theorizing Sexuality, Sexual Abuse and Residential Children's Homes: Adding Gender to the Equation. *British Journal of Social Work*, 1 of 29.

Green, L. en H. Masson (2002). Adolescents who sexually abuse and residential accommodation: issues of risk and vulnerability. *British Journal of Social Work*, 32: 149-168.

Gil, E. (1982). Institutional abuse of children in out-of-home care. *Child & Youth Services*, 4(1-2): 7-13.

Grimshaw, R. en D. Berridge (1994). *Educating Disruptive Children: Placement and Progress in Residential Special Schools for Pupils with Emotional and Behavioural Difficulties*. London: National Children's Bureau.

Groze, V. (1990). An exploratory investigation into institutional maltreatment. *Children & Youth Services Review*, 12: 229-241.

Harder, A.T., E.J. Knorth en T. Zandberg (2006). *Residentiële jeugdzorg in beeld. Een overzichtsstudie naar de doelgroep, werkwijzen en uitkomsten*. Amsterdam: SWP.

Hargrave, M.C. (1991). Sexual Incidents In Residential Treatment. *Child & Youth Care Forum*, 20(6): 413-419.

Hargrave, M. (1987). *Client characteristics at Re-Ed West: A four year comparison*. Unpublished manuscript.

Helming, E., H. Kindler, A. Langmeyer, M. Mayer, C. Entleitner, P. Mosser en M. Wolff (2011). *Sexuelle Gewalt gegen Mädchen und Jungen in Institutionen. Rohdatenbericht Im Auftrag der Unabhängigen Beauftragten zur Aufarbeitung des sexuellen Kindesmissbrauchs, Dr. Christine Bergmann*. München: Deutsches Jugendinstitut e.v., Abteilung Familie und Familienpolitik.

Heron, G. en M. Chakrabarti (2003). Exploring the perceptions of staff towards children and young people living in community-based children's homes. *Journal of Social Work*, 3(1): 81-98.

Hobbs, G., C.J. Hobbs en J.M. Wynne (1999). Abuse of children in foster and residential care. *Child Abuse & Neglect*, 23(12): 1239-1252

Inspectie Jeugdzorg. (2008). *Ruimte en grenzen rond seksualiteit: Beleid van instellingen voor 24-uurs jeugdzorg op het gebied van seksualiteit*. Utrecht: Inspectie Jeugdzorg.

James, S., L.K. Leslie, M.S. Hurlburt, D.J. Slymen, J. Landsverk, I. Davis, S.G. Mathiesen en J. Zhang (2006). Children in Out-of-Home Care: Entry Into Intensive or Restrictive Mental Health and Residential Care Placements. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 14: 196.

Jenkins, S. (2004). Developing a residential program for children in response to trauma-related behaviours. *Children Australia*, 29(3): 22-29.

Jones, J. (1995). Institutional Abuse: Understanding Domination from the Inside Looking Out. *Early Child Development and Care*, 100: 69-76.

Kay, H., A. Kendrick, I. Stevens en J. Davidson (2007). Safer recruitment? Protecting children, improving practice in residential child care. *Child Abuse Review*, 16(4): 223-226.

Kindler, H. en A. Unterstaller (2010). Reviktimisierung sexuell missbrauchter Kinder. *IzKK-Nachrichten*, 1 9-12.

Kirkwood, A. (1993). *The Leicestershire Inquiry 1992*. Leicestershire County Council: Leicester.

Kubasak, T. en M. Hargrave (1987). *California Association of Services for Children: Child Abuse Survey*. Unpublished manuscript.

La Fontaine, J. (1990) *Child Sexual Abuse*. Cambridge: Polity Press.

Lammers, M. en L. Brants (2010). *Veiligheid in de residentiële jeugdzorg – vormgeving en implementatie beleid rond bejegening, seksualiteit en seksueel misbruik, 3 delig*, Utrecht: MOVISIE.

Levy, A. en B. Kahan (1991). *The Pindown Experience and the Protection of Children*. Stafford: Staffordshire County Council.

Lindsay, M. (1997). *The Tip of the Iceberg: Sexual Abuse in the Context of Residential Child Care*. Centre for Residential Child Care, University of Strathclyde.

Lindsay, M. en T. Foley (1999). Getting them back to school-touchstones of good practice in the residential care of young people. *Children and Society*, 13: 192-202.

Littner, N. (1976). *Some traumatic effects of separation and placement*. New York: Child Welfare League of America.

Lunn, T. (1990). Solution or stigma. *Social Work Today*, 22(9), 20-21.

Macaskill, C. (1991). *Adopting or Fostering a Sexually Abused Child*. Batsford, London.

Macleod, M. (1999). The abuse of children in institutional settings : children's perspectives. In N. Stanley, J. Manthorpe, and J. Penhale (eds.) *Institutional abuse-Perspectives across the life course* (44-49). London: Routledge.

McHugh, M. (2003). *Paying for care: the state of affairs in fostering*. Paper presented at the 8th AIFS Conference, Steps Forward for Families: Research, Practice and Policy, Melbourne, 12-14 February 2003.

Millham, S., R. Bullock en K. Hosie (1976), On Violence in Community Homes. In: N. Tutt (ed) London: Violence London, HMSO.

Milligan, I. (2003). A new route to professionalism? The development of a residential child care DipSW in Scotland. *Social Work Education*, 22(3): 283-295.

Morris, S., H. Wheatley en B. Lees (1994). *Time to Listen: The Experiences of Young People in Foster and Residential Care*. London: Childline.

Morton, J., R. Clark en J. Pead (1999). *When care is not enough*. Melbourne: Department of Human Services, Victoria.

Moss, M., S. Sharpe en C. Fay (1990). *Abuse in the Care System: A Pilot Study by the National Association of Young People in Care*. London: National Association of Young People in Care (NAYPIC).

National Association of Young People in Care (NAYPIC). (1989). *Report on violations of the basic human rights of young people in care of London Borough of Greenwich and other local authorities*. London: NAYPIC.

National Children's Homes (NCH). (1992). *The report of the committee of enquiry into children and young people who sexually abuse other children*. London: National Children's Homes

National Statistics for Wales, (2009).

New York State Commission on Quality of Care. (1992). *Child Abuse and Neglect in New York State office of Mental Health and Office of Mental Retardation and Developmental Disabilities Residential Programs*. New York State Commission on Quality of Care for the Mentally Disabled.

Niles, W. J. (1986). Managing episodic homosexual behavior of adolescents in residential settings. *Child Care Quarterly*, 13: 15-26

Nixon, S. en P. Verity (1996). Allegations against foster families. *Foster Care*, 84: 11-14.

Nobody's Children Foundation (2011). *Sexual violence against children. Study of the phenomenon and dimensions of the violence against children raised in the residential institutions*. Warsaw: Nobody's Children Foundation.

Nunno, M. en N. Rindfleisch (1991). The abuse of children in out-of-home care. *Children & Society*, 5(4): 295-305.

Oldfield, N. (1997). *The Adequacy of Foster Care Allowances*, Ashgate, England.

Parkin, W. (1989). Private experiences in the public domain: sexuality and residential care establishments. In: J. Hearn, D.L. Sheppard, P. Tancred-Sheriff en G. Burrell, (eds.), *The sexuality of organisations*. Londen: Sage.

Parkin, W. en L. Green (1997). Cultures of abuse within residential childcare. *Early child development and care*, 133: 73-86.

Petrova-Dimitrova, N. (2005). 'Sexual abuse of children – analysis of the situation in Bulgaria.' Ph.D. Thesis.

Poertner, J., M. Bussey en J. Fluke (1999). How safe are out-of-home placements? *Children and Youth Services Review*, 21(7): 549-563.

Residential Child Care Project. (2003). *Therapeutic Crisis Intervention System Information Bulletin*. Ithaca: Residential Child Care Project Family Life Development Centre.

Reyome, N, D. (1990). Executive directors' perceptions of the prevention of child abuse and maltreatment in residential facilities. *Journal of Child and Youth Care*, 4(6): 45-60.

Richardson, J. en P. Lelliott (2003). Mental health of looked after children. *Advances in Psychiatric Treatment*, 9: 249-251.

Rindfleisch, N. en J. Rabb (1984a). How much of a problem is resident mistreatment in child welfare institutions. *Child Abuse & Neglect*, 8: 33 - 40.

Rindfleisch, N. en J. Rabb (1984b). Dilemmas in planning for the protection of children and youths in residential facilities. *Child Welfare*, 63: 205 – 215.

Rindfleisch, N. en R.C. Foulk (1992). Factors that influence the Occurrence and the Seriousness of Adverse Incidents in Residential Facilities. *Journal of Social Service Research*, 16: 65-87.

Rosenthal, J., J. Motz, D. Edmondson en V. Groze (1991). A descriptive study of abuse and neglect in out-of-home placement. *Child Abuse & Neglect*, 15: 249-260.

Safe & Sound. (1995). *So Who Are We Meant to Trust Now? Responding to Abuse in Care: The Experiences of Young People*. London: NSPCC.

Sajkowska, M. (2005). *Sexual abuse – experiences of children from children's homes*. Warsaw: Nobody's Children's Foundation.

Scottish Institute for Residential Child Care. (2004). *Areas of concern in residential child care. Taken from the SIRCC Annual Report*. Retrieved 28 July, 2005.

- Sebre, S., L. Lebedeva en I. Trapenciere (2004). *'Study of coefficient factors of marriage, birth and positive relationships between children and parents.'* Rīga: Projekts ABD, 1-48.
- Sen, R., A. Kendrick, I. Milligan en M. Hawthorn (2007). *Historical Abuse Systemic Review: Residential Schools and Children's Homes in Scotland 1950 to 1995.* Scottish Institute for Residential Child Care, University of Strathclyde. The Scottish Government.
- Senate Community Affairs References Committee. (2005). *Protecting vulnerable children: A national challenge.* Canberra: Commonwealth of Australia.
- Shaw, T. (2007). Historical abuse: Systematic Review, Residential schools and children's homes in Scotland 1950-1995. Edinburgh: The Scottish Government.
- Sinclair, R. (1996). 'Editorial', *Children & Society*, 10 (2):87-89.
- Sinclair, I. en I. Gibbs (1998). *Children's Homes: A Study in Diversity.* Chichester: Wiley.
- Spencer, J.W. en D.D. Knudsen (1992). Out-of-home maltreatment – an analysis of risk in various settings for children. *Children & Youth Services Review*, 14(6): 485-492.
- Sultmann, C. en P. Testro (2001). *Directions in OOHC: Challenges and Opportunities*, Peak Care Queensland Inc, February, Brisbane.
- Sundram, C. (1986). Strategies to Prevent Abuse in Public Institutions. *New England Journal of Human Services*, 6: 20-25.
- Taylor, N. J. en A.B. Smith (1997). *Quality and Safety for Children Living Away from Home.* Dunedin: Children's Issues Centre.
- Tittle, G., J. Poertner en P. Garnier (2001). *Child Maltreatment in Foster Care: A Study of Retrospective Reporting.* Urbana (IL): University of Illinois at Urbana-Champaign, School of Social Work, Children and Family Research Center.
- Thomas, G. (1990). Institutional child abuse, the making and prevention of an un-problem. *Journal of Child and Youth Care*, 4(6): 1-22.

Utting, W. (1991). *Children in the Public Care: A Review of Residential Child Care*. London: HMSO.

Vaiko namas. (2003). *Abuse against Children. Evaluation of Situation in Foster Care Institutions*. ('Prievarta prieš vaikus. Situacijos globos institucijose įvertinimas'). www.children.lt

Waterhouse, R. (2000). *Report of the Tribunal of Enquiry into the abuse of children in care in the former county council areas of Gwynedd and Clwyd since 1974*. London: HMSO.

Warner N. (1992). *Choosing with care: the report of the Committee of Inquiry into the Selection, Development and Management of Staff in Children's Homes*. London: Department of Health, HMSO.

Westcott, H. en M. Clement (1992). *NSPCC Experience of Child Abuse in Residential Care and Educational Placements: Results of a Survey*. London: NSPCC.

Wigboldus, E. H. M. (2002). *Opvoedend handelen in een justitiële jeugdinrichting*. Leuven/Apeldoorn: Garant (proefschrift).

Williams, G. en J. McCreadie (1992). *Ty Mawr Community Home Inquiry*. Gwent County Council.

Wolff, M. (2010). Sexualisierte Gewalt durch Professionelle in Institutionen Kein neues, aber ein halbherzig verhandeltes Thema. *IzKK-Nachrichten, 1*: 4-7.

Bijlage 1 Zoektermen, sites en andere bronnen

Databases werden onderzocht met behulp van de volgende zoektermen: residential care, foster families, foster care, (allegations of) sexual abuse, out-of-home care, residential homes, family foster care, institutional child (sexual) abuse, institutional child maltreatment, children's homes, foster care agencies, relative/kinship care, home-based care, kinship foster care, institutional abuse, out of home care, child maltreatment, child abuse, kinship care agencies, out-of-home agencies, sexuality, youth care, child welfare, child molestation, child molesters, child sexual abuse, incest, paedophilia, pedophiles, pedophilia, sexual assault, sexual violence.

Voor de Nederlandse literatuur: jeugdinstelling, residentiële instelling, pleeggezin, seksueel misbruik, misbruik, kindermishandeling, zorginstelling, seksuele mishandeling, hulpverleners, hulpverlening, gezondheidszorg, seksuele intimidatie.

Voor het Duitse taalgebied werd Google Scholar geraadpleegd met behulp van de volgende woorden (termen): Sexualisierte Gewalt gegen Kinder in Institutionen, Sexuelle Gewalt gegen Mädchen und Jungen in Institutionen, sexualisierter Gewalt in stationären Einrichtungen, Maßnahmen der Jugendhilfe, Kinder- und Jugendschutzes, Pflege, Betreuung, Sexuellen Missbrauch, sexualisierte Gewalterfahrungen, Wohngruppe, Betreutes Wohnen.

Daarnaast werd gebruik gemaakt van de volgende sites:

- De site van de NSCPP
- NSPCC: www.nspcc.org.uk (publications)
- NJI: www.nji.nl (publicaties)
- AFCA: The Australian Foster Care Association: www.fostercare.org.au (publications)
- Institute of Child Protection Studies: www.acu.edu.au
- US Department of Health & Human Services, Administration for Children and Families, Child Welfare Gateway: www.Childwelfare.gov
- National Clearinghouse on Child Abuse and Neglect: nccanch.acf.hhs.gov
- National Center on Child Abuse
- CAFWAA: Child and Family Welfare Association of Australia: www.cafwaa.org.au
- Economic and Social Research Council (ESRC): www.esrc.ac.uk
- Child Welfare League of America: www.cwla.org
- Create Foundation: www.create.org.au
- Centre for Residential Child Care, University of Strathclyde, Schotland: www.sircc.org.uk
- Childline: www.childline.org.uk

- National Association of Young People in Care (NAYPIC, UK): www.thewhocaretrust.org.uk
- New York State Commission on Quality of Care for the Mentally Disabled: www.cqc.ny.gov
- Child Abuse & Neglect in Eastern Europe, Nobody's Children Foundation e.a. Oost Europese organisaties: www.canee.net
- Scottish Institute for Residential Child Care: www.sircc.org.uk
- Department of Health, HMSO: www.dh.gov.uk

Bijlage 2: Definities of omschrijvingen in de gerefereerde onderzoeken.

Bolton et al., 1981.	The study used the standardized National Clearinghouse on Child Abuse and Neglect forms.
Rindfleish, & Rabb, 1984a, 1984b	<p><u>Residentiële instellingen:</u> ‘...those public and private 24-hour group care facilities which contain twelve beds or more and accept children because they are dependent, neglected, abused, disturbed, or pregnant.’</p> <p><u>Niet in onderzoek betrokken:</u> Instellingen voor kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking, (ernstige) gedragsstoornissen en delinquent gedrag.</p> <p><u>Definitie child abuse and neglect:</u> the definition of abuse and neglect used in the survey was the respondent’s own subjective view.</p>
Moss, Sharpe & Fay, 1990.	Geen definitie
Macaskill, 1991.	Geeft omschrijving van seksueel afwijkend/agressief gedrag van kinderen in pleegzorg: ‘Sexual overtures from abused children included a range of behaviour from touching the foster or adoptive parents' genital areas, through to demands for sexual intercourse’ (p. 73).
De ‘New York State Commission on quality of care’, 1992.	Geen definitie
Benedict & Zuravin, 1992.	Zoals gedefinieerd in de Maryland Annotated Code
Brannan, Jones, & Murch, 1993.	Sexual abuse: a complex issue where young people are targeted, groomed, sexualized and seduced by highly sophisticated and oppressive adult behavior. The victim is often made to feel guilty and responsible by the perpetrator for responding to his/her advances. These issues are further reinforced when placed within the context of a residential establishment.
Morris, Wheatley & Lees, 1994.	Geen definitie
Grimshaw & Berridge, 1994	<u>Physical restraint:</u> ...is an intervention in which staff hold a child to restrict his or her movement and should only be used to prevent harm.
Benedict, et al., 1994.	<p>Maltreatment definitions from the State of Maryland annotated code apply to both foster care and community incidents and are as follows:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Physical abuse: ‘Any physical injury sustained as a result of malicious acts by any parent, adoptive parent, or other person who has permanent custody or responsibility for supervision of a child less than 18 years of age.’

	<p>- Sexual abuse includes: ‘any acts involving sexual molestation, or exploitation including but not limited to incest, rape, carnal knowledge, sodomy or unnatural or perverted sexual practices of a child by any parent or other person who has permanent or temporary care or custody.’</p> <p>- Neglect: ‘a child has suffered or is suffering significant physical or mental harm or injury as a result of conditions created by the absence of his parents or custodian or by the failure of that person to give proper care and attention to the child and his problems.’</p> <p>A <u>report</u> was defined as an incident of alleged maltreatment regardless of how many calls were made to the agency about the situation (p. 579).</p>
Benedict et al., 1996	Geen definitie
Gallagher, Hughes & Parker, 1996.	Institutional Abuse = ‘A case in which an adult has used the institutional framework of an organisation for children to recruit children for sexual abuse.’
Lindsay, 1997.	Geen definitie.
Barter, 1997	<p>Refereert naar de definitie van Gil (1982):</p> <p>‘...any system, programme, policy, procedure or individual interaction with a child in placement that abuses, neglects, or is detrimental to the child's health, safety, or emotional and physical well-being, or in any way exploits or violates the child's basic rights.’ (p. 9).</p> <p>En naar de definitie van The UK The National Association of Young People in Care (NAYPIC 1989):</p> <p>‘...institutional abuse occurs with a system becoming increasingly more punitive in its failure to respond to their (children's) need.’ (p. 1).</p>
Barter, 1998	<p>Refereert naar Gil's 3 vormen van (institutionele) mishandeling (1982, p. 11):</p> <ul style="list-style-type: none"> - overt or direct abuse: any sexual, physical or emotional abuse of a child by a care worker, similar to familial abuse. <p>Uniek voor de institutionele setting:</p> <ul style="list-style-type: none"> - programme abuse: ... an institution's regime or treatment programme which, although accepted by staff, to an external observer would be viewed as abusive - system abuse: ... perpetrated not by any single person or programme, but by the immense and complicated child care system, stretched beyond its limits and incapable of guaranteeing safety to all children in care. <p>Refereert tevens naar Shaughnessy (1984, p. 317):</p> <p>‘...institutional abuse occurs as a result of the child being managed by a bureaucratic facility with which he or she lacks the skills to cope.’</p>
MacLeod, 1999.	<p>In 1999 geen, in artikel uit 1996:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sexual abuse refers to any sexual assault - Physical abuse includes bruising, burning, otherwise physically

	<p>injuring the child</p> <ul style="list-style-type: none"> - Neglect applies to both general and severe neglect which includes lack of supervision and provision of basic needs, and medical and educational neglect - Caretaker absence includes parental physical and psychological incapacity, parent incarceration, and missing parents - Other abuse refers to exploitation, verbal abuse, exposure to violence, and unreasonable and cruel punishment. <p>(Gebaseerd op Garland, Landsverk, Hough, Mac Load, 1996).</p>
Gallagher, 2000	<p>Institutional abuse is the sexual abuse of children by people who work with them. The perpetrator may be employed in a paid or voluntary capacity; in the public, voluntary or private sector; in a residential or non-residential setting; and may work either directly with children or be in an ancillary role.</p>
Cawson, Berridge, Barter & Renold, 2002.	<p>Gaan uit van: A conceptual framework from Kelly's (1987) definition of violence as a continuum of physical, emotional, verbal and sexual abuses of power.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Physical contact violence: all forms involving direct physical assault. - Physical non-contact violence: physical acts that harmed emotionally rather than physically, including intimidation by looks or gestures, forceful invasions of personal space and attacks on personal property. - Sexual violence: unwelcome behaviour experienced as both abusive and sexual, which experienced in a qualitatively different way to other physical and verbal attacks. - Verbal violence: spoken words hurting or intending to hurt, which predominantly took the form of name-calling concerning gender, sexuality, ethnicity, family and appearance.
Barter, 2003.	<p><u>Peer violence</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Direct physical attacks included 'fighting', 'punching', 'leathering', 'kicking', 'pushing', 'slapping', being beaten with implements and being stabbed. - Non-contact attacks harmed young people emotionally rather than physically and included intimidation by looks or gestures, written threats, forceful invasion of personal space and attacks on personal belongings, such as 'trashing' rooms. - Verbal attacks primarily involved name-calling concerning gender, sexuality, ethnicity, family and appearance. - Unwelcome sexual behaviours, experienced by young people as abusive and sexual, involved, for example, 'flashing', touching of sexual body parts, coerced sexual contact, and rape. <p>Mate van Ernst:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Low Level attacks: having little significant long-term impact on their lives, not viewed as a major feature of young people's residential experience. Infrequent, no severe use of force, not generally targeted or planned, unrelated to any wider power

	<p>issues.</p> <ul style="list-style-type: none"> - High Level attacks: severe level of force, involving significant emotional harm, planned or targeted situated within an unequal power relationship, involved, couched in terms of ‘fear’ and ‘vulnerability’.
<p>Nobody’s Children Foundation, Warsaw 2009 – 2010 (DAPHNE III) „Sexual Abuse Against Children at Residential Institutions”</p>	<p><u>Definition of sexual abuse</u> according to the World Health Organisation: Child sexual abuse is the involvement of a child in sexual activity that he or she does not fully comprehend, is unable to give informed consent to, or for which the child is not developmentally prepared and cannot give consent, or that violate the laws or social taboos of society. Child sexual abuse is evidenced by this activity between a child and an adult or another child who by age or development is in a relationship of responsibility, trust or power the activity being intended to gratify or satisfy the needs of the other person. This may include but is not limited to:</p> <ul style="list-style-type: none"> - The inducement or coercion of a child to engage in any unlawful sexual activity. - The exploitative use of child in prostitution or other unlawful sexual practices. - The exploitative use of children in pornographic performances and materials. <p><u>Definition residential institution:</u> Residential institutions are institutions for children who have been partially or completely deprived of parental care in situations when all means of providing help in the natural family or of placing the child with a foster family have been exhausted. Residential institutions provide day care or 24-hour care, permanently or temporarily.</p>
<p>Letland, 2009.</p>	<p>Definitie van de WHO, 1999, zie onder Nobody’s Children Foundation, Warsaw 2009</p> <p><u>Definitie child care institution:</u> an institution in which social care and social rehabilitation for orphans and children left without parental care, as well as children for whom social rehabilitation is necessary or special care due to their state of health, is ensured. (Protection of the Rights of the Child Law, 1998)</p>
<p>Helming et al., 2011.</p>	<p>Geen definitie.</p>
<p>Radford et al., 2011 .</p>	<p>Child maltreatment: ‘...all forms of physical and/or emotional ill-treatment, sexual abuse, neglect or negligent treatment or commercial or other exploitation, resulting in actual or potential harm to the child’s health, survival, development or dignity in the context of a relationship of responsibility, trust or power.’ (Butchart, Putney, Furniss, and Kahane, 2006, p. 9)</p>

Litouwen, geen jaartal.	Geen definitie.
<p>Bulgarije: Sexual abuse against children in institutions: statistics, studies, practices. Situational analysis.</p> <p>Geen jaartal.</p>	<p><u>Definitie van een instituut:</u></p> <p>‘an institution shall be understood as a place where more than 12 children are raised for a period of more than three months under institutional care as a result of enforcing a protection measure.’</p>

*Eindverslag interviews met professionals ten aanzien van seksueel
misbruik in jeugdzorginstellingen en pleegzorg*

Inhoudsopgave

1.	Inleiding interviews met professionals.....	58
2.	Karakteristieken van de geïnterviewde hulpverleners	58
3.	De casus.....	58
4.	Wat is er, volgens de hulpverleners, feitelijk gebeurd?	59
5.	Karakteristieken van de pupillen.....	59
6.	Hoe is het misbruik aan het licht gekomen?	60
7.	Hoe is de zaak behandeld?	60
8.	Vertrouwenspersonen.....	61
9.	Protocollen	61
10.	Kennis en kunde van de hulpverleners inzake seksueel misbruik	62
11.	Opleiding en training.....	63
12.	Vóórkomen van seksueel misbruik in instellingen en pleeggezinnen.....	64
13.	Mogelijkheden om seksueel misbruik in pleeggezinnen en instellingen te voorkomen 64	
14.	Reacties van de medewerkers op de seksueel misbruik casus	65

1. Inleiding interviews met professionals

Aan de professionals die de schriftelijke enquête voor het onderzoek van de commissie-Samson hebben ingevuld werd aan het eind van de enquête gevraagd of zij bereid waren tot een persoonlijk interview. Voorwaarde was dat zij te maken hadden gehad met, of weet hadden van, seksueel misbruik van één of meer pupillen die onder toezicht waren geplaatst en verbleven in een instelling of pleeggezin. Tweede voorwaarde was dat het misbruik had plaats gevonden in de jaren 2008, 2009 en 2010. Door vijftien medewerkers werd aangegeven dat zij daartoe bereid waren. Daarvan werden er negen geïnterviewd. Eén medewerker was, ondanks verschillende pogingen, niet bereikbaar, en één moest, nadat er een afspraak was gemaakt afzeggen wegens ziekte. Voor de casus waarover een derde medewerker wilde rapporteren bleek geen OTS te zijn, en met de vierde medewerker liep de afspraak fout vanwege ernstige verkeersproblemen. Ten aanzien van de vijfde medewerker ten slotte is besloten geen interview af te nemen omdat over die instelling reeds uitvoerig was gerapporteerd. Voorafgaand aan het interview werd aan de medewerker meegedeeld dat, indien tijdens het interview wordt aangegeven dat er sprake is van actueel misbruik, dit direct zal worden gemeld aan de Commissie Samson. De professional wordt anonimiteit gewaarborgd.

2. Karakteristieken van de geïnterviewde hulpverleners

Acht geïnterviewde medewerkers waren pleegzorgmedewerker, een negende was begeleider van pleegzorgwerkers. Er hadden zich twee (senior) pedagogisch medewerkers (groepsleider) opgegeven doch één viel uit door ziekte. De leeftijd van de medewerkers varieert van 33 tot 55 jaar, en het aantal jaren ervaring als (pleegzorg) medewerker bij de instelling van 4 tot 16 jaar. Deels werkten zij al langer ‘in de zorg’, zij hebben bijvoorbeeld eerst als pedagogisch medewerker gewerkt en hebben zich in de loop van de tijd bijgeschoold tot pleegzorgwerker. Zij hebben allen een opleiding op hbo-niveau gevolgd al of niet met aanvullende opleidingen of specialisaties.

Hoewel de geïnterviewden ten tijde van het interview reeds een flink aantal jaren werkten in de pleegzorg, hadden zij in de voorafgaande jaren (dus voor 2008) weinig te maken gehad met (mogelijk) seksueel misbruik. Drie van de negen hadden weet van één of twee eerdere casus, de anderen kenden geen andere eerdere casus.

3. De casus

De pupillen over wie de professionals vertelden woonden voornamelijk in een pleeggezin, enkelen leefden in een instelling. Twee van de gezinnen waren netwerkpleeggezinnen, een derde een crisis pleeggezin. Het misbruik werd gepleegd door een pleegvader (4x), andere kinderen uit de buurt, door broertjes of zusjes tijdens (weekeind) bezoeken in het biologische gezin, en door een (ouder) kind van een gezinshuisouder. Ook werd verteld over misbruik van een pleegkind dat feitelijk niet in het pleeggezin plaats vond, doch gepleegd door een (iets ouder) kind uit de buurt. In één geval was er sprake van seksueel grensoverschrijdend gedrag en loverboy problematiek tijdens de verlof dagen van de pupil. In één casus ging het om een (min of meer) vrijwillige relatie tussen een bijna volwassen oudere pupil en een instellingswerker en in een tweede casus om seksueel grensoverschrijdende of seksueel provocerende opmerkingen van een pedagogisch medewerker. Een instellingsmedewerker vertelde over mogelijk ‘gevaarlijke’ situaties.

‘Dan was er een pupil met grensoverschrijdend seksueel gedrag en die moest acuut geplaatst worden, kwam op een groep met kleintjes, dat kon eigenlijk niet want er was geen personeel genoeg om die pupil in de gaten te houden. Daar had de leiding wel moeite mee omdat ze vonden dat ze de andere kinderen daarin niet genoeg veiligheid konden geven. Maar ja, die pupil kon ook nergens anders heen.’

De medewerkers hadden weinig zicht op de duur van het misbruik dat hun pupillen hadden ondergaan en schatten de duur in als kort, zes weken, een paar maanden tot een jaar, enkele jaren en twee jaar of meer. Ook wist men weinig over mogelijk met het misbruik gepaard gaande dreiging of dwang, of onderschatte het.

‘Ze waren nog zo klein, hadden toch niet in de gaten wat er gebeurde. En die pleegvader was wel heel lief...’

4. Wat is er, volgens de hulpverleners, feitelijk gebeurd?

De aard van het seksueel misbruik is divers: het maken van seksueel provocerende opmerkingen, zoenen, betasten of zich laten betasten, het filmen van kinderen terwijl ze elkaar moesten betasten en/of penetreren, het (moeten) masturberen van een oudere pupil of volwassene, het stiekem naakt gefotografeerd of gefilmd worden op de slaapkamer of onder de douche, en orale en vaginale geslachtsgemeenschap. Niet alle kinderen hebben, zo menen de hulpverleners, dat wat er gebeurde ten tijde van de gebeurtenissen als seksueel misbruik geïnterpreteerd. Twee kinderen waren verliefd op de pleger, soms waren de kinderen te jong om te beseffen dat wat er gebeurde niet ‘normaal’ was. Het misbruik vond vaak ‘spelenderwijs’ plaats en aan de kinderen was verteld dat het om een spelletje ging, of ze hadden geen weet van de (naakt) filmpjes of foto’s die van hen gemaakt werden. Niet alle geïnterviewden wisten wat er feitelijk gebeurd was.

5. Karakteristieken van de pupillen

De leeftijd van de kinderen waarover gerapporteerd werd varieert van 4 tot 17 jaar. Het ging zowel om jongens als meisjes. Sommige casus betreffen meerdere kinderen, in totaal gaat het bij deze negen geïnterviewden waarschijnlijk om drieëntwintig kinderen. Waarschijnlijk omdat de casus zich deels buiten het zicht en de verantwoordelijkheid van de geïnterviewde hadden voltrokken, d.w.z. dat zij ook rapporteerden over casus van collega’s. Verschillende kinderen waren reeds, voordat zij in een pleeggezin of een instelling werden geplaatst, slachtoffer geweest van seksueel misbruik in hun biologisch gezin of in een eerder pleeggezin. Ook was er sprake van misbruik tijdens bezoekweekeinden in het gezin van herkomst (twee keer). Slechts in één geval was er misbruik door een medewerker in een instelling. Voor het merendeel van de casussen waar de geïnterviewden zelf mee te maken hadden gehad gold een OTS.

Vaak waren de kinderen die geplaatst werden in een pleeggezin reeds ernstig beschadigd in hun ontwikkeling en vertoonden zij al emotionele klachten of gedragsproblemen tijdens de plaatsing in het pleeggezin of de instelling. Sommige kinderen vertoonden reeds vanaf het begin van de plaatsing seksuele gedragsproblemen. De pleegzorgwerkers menen dat zij

weinig signalen hebben gehad dat er sprake zou kunnen zijn van actueel seksueel misbruik. Een pleegzorgwerker had wel een ‘gevoel’ gekregen dat er iets niet in orde was in het pleeggezin, doch kon dat gevoel geen handen en voeten geven.

‘Ik kwam al jaren in het pleeggezin, het was mij als een heel goed (gezin) overgedragen, maar er kwamen barsten in mijn gevoel... ik kon er de vingers niet op leggen.’

6. Hoe is het misbruik aan het licht gekomen?

Ook de wijze waarop het misbruik aan het licht is gekomen is heel wisselend. Kinderen vertelden zelf over wat hen overkwam of (eerder) overkomen was aan de pleegouder of aan de moeder van een vriendin. Tijdens medisch onderzoek werd duidelijk dat er meer aan de hand was dan alleen een ‘rode bips’, een pupil gaf tijdens een speltherapie ‘signalen’ af, of er was sprake van een terugval in het gedrag dat voor de pleegouders aanleiding was om aan het kind vragen te stellen. Eén casus was gelieerd aan een grote zedenzaak en de geïnterviewde werd door het bericht ‘overvallen’ toen de leidinggevende daarover berichtte.

7. Hoe is de zaak behandeld?

In de casus waarbij pedagogisch medewerkers waren betrokken volgde ontslag voor die medewerkers. Bij misbruik binnen een pleeggezin werden de betreffende kinderen overgeplaatst naar een ander pleeggezin of een instelling. Vijf keer werd aangifte gedaan bij de politie, en twee keer werd, voor zover het aan de geïnterviewde bekend was, de casus doorgegeven aan de Inspectie. Een pupil met plegergedrag werd overgeplaatst naar een andere instelling doch de pleegzorgwerker wist niet of het ging om een gespecialiseerde instelling en/of deze pupil behandeling kreeg voor het seksueel grensoverschrijdende gedrag. Als het mogelijk was werden de ouders van de pupillen snel op de hoogte gesteld van het misbruik. Dat was niet altijd mogelijk vanwege de aangifte van de zaak bij de politie en de noodzaak om het praten over de zaak te beperken i.v.m. het nog noodzakelijke recherchen van de politie en het forensisch interview met het kind dat eerst moest plaatsvinden.

Enkele slachtoffers kregen na het bekend worden van het misbruik therapie of waren reeds in behandeling. Welk soort therapie was niet bekend bij de pleegzorgwerkers. Twee medewerkers klaagden over het gebrek aan therapiemogelijkheden (in hun regio) voor kinderen die seksueel misbruik hadden meegemaakt. Sommige geïnterviewden lijken weinig kennis te hebben over gevolgen van seksueel misbruik en andere vormen van kindermishandeling op de korte en lange termijn.

‘Het seksueel misbruik was maar een klein deel van de problemen.’

‘Dat ze uit dat pleeggezin (waar het misbruik door de pleegvader plaats had gevonden) weg moesten was veel schadelijker dan wat de pleegvader had gedaan.’

Na het bekend worden van het misbruik werden de pleegzorgmedewerkers (en dus ook de pupillen) geconfronteerd met vele andere instellingen/organisaties, variërend van vier tot

twaalf. Pleegzorgmedewerkers voelden zich door de bemoeienis van zoveel instanties soms buiten spel gezet.

‘Pleegzorg werd overal buiten gehouden, daar had ik wel verdriet over. Ik had de afgelopen jaren intensief gewerkt met dit pleeggezin en wist heel veel over het kind en het pleeggezin.’

8. Vertrouwenspersonen

Aan de meeste organisaties is een vertrouwenspersoon verbonden. Soms is dit iemand vanuit de organisatie, in andere gevallen betreft het een medewerker van het AKJ (Advies- en Klachtenbureau Jeugdzorg) die een keer per week spreekuur heeft in de organisatie. Voor kinderen en jongeren in pleeggezinnen is deze persoon veelal moeilijk te bereiken, hij/zij komt immers in de instellingen en bezoekt niet de pleeggezinnen. De pleegzorgwerkers betwijfelen of kinderen en jongeren kennis hebben van het bestaan van het Advies en Meldpunt Kindermishandeling (AMK). In sommige instellingen hangt er wel een folder van het AMK op het publicatiebord, maar dat geldt niet voor pupillen in pleeggezinnen. Aan het nut van een vertrouwenspersoon voor pleegzorg pupillen wordt door een enkeling getwijfeld.

‘De pleegzorgwerker is eigenlijk de vertrouwenspersoon.’

9. Protocollen

Volgens de meeste hulpverleners is er in hun organisatie een handboek waarin het (pleegzorg)beleid op het gebied van de omgang met seksualiteit op de leefgroep of in een pleeggezin geformuleerd is. Er zijn verschillende protocollen en gedragscodes ten aanzien van het lichamelijke contact met pupillen in de instelling of het pleeggezin. Het moeilijke hieraan is dat pleegouders ook de opvoeders zijn en, zeker wanneer het gaat om jonge kinderen, lichamen contact onvermijdelijk is. Pleegzorgmedewerkers geven aan dat er geen speciaal beleid is ten aanzien van het alleen zijn met pupillen. Alle instellingen hebben protocollen ten aanzien van een vermoeden van seksueel misbruik door een medewerker of door pleegouders. Niet alle instellingen hebben, volgens de geïnterviewden, een protocol hoe om te gaan met een vermoeden van seksueel misbruik in het gezin van herkomst (tijdens thuisbezoeken) of met seksueel misbruik van de kinderen of jongeren onderling. Medewerkers worden geacht de protocollen te hebben gelezen en te weten waar die te vinden (bijvoorbeeld op het intranet van de instelling). Nieuwe medewerkers worden soms wel en soms niet ingewijd in de protocollen, dit maakt niet in iedere organisatie deel uit van het inwerkproces.

Voor het selectie proces van pleegouders zijn er ‘veiligheidslijsten’. De veiligheidslijsten moeten, als het gezin is geaccepteerd als pleeggezin, één keer per jaar ingevuld worden samen met de pleegouders. Of die veiligheidslijsten een waarborg zijn om seksueel misbruik te voorkomen of vroeg te detecteren wordt betwijfeld door geïnterviewden.

‘In die lijst staan misschien een of twee vragen waarvan je denkt, dat zou daar een beetje een waarborg in geven, maar je vult het samen in en je bent altijd afhankelijk van de informatie die de pleegouders geven en wat je zelf kan signaleren. Ik kom daar gemiddeld één keer in de vier weken, anderhalf tot twee uur, dus dat is lastig. En als een pleegouder seksueel misbruik zou plegen, dan gaat die niet ‘ja’ zeggen op mijn vraag uit de veiligheidschecklist. Die checklist gaat eigenlijk voornamelijk over het huis op zich, of dat veilig genoeg is en zo.’

In sommige organisaties zijn er incident registratieformulieren (met betrekking tot seksueel misbruik) die direct bij een vermoeden moeten worden ingevuld en moeten worden overlegd aan de aandachtsfunctionaris seksueel misbruik.

10. Kennis en kunde van de hulpverleners inzake seksueel misbruik

De meeste hulpverleners hebben het idee dat ze weten wat ze moeten doen als er sprake is van seksueel misbruik in een pleeggezin, maar kennen het protocol niet uit hun hoofd. Vaak moet er nagezocht worden welke formulieren er ingevuld moeten worden. Samen met de gedragswetenschapper en/of leidinggevende wordt het protocol en het beleid uitgewerkt. De pleegzorgwerkers menen dat zij veel steun krijgen van collega's en leidinggevendenden. De meeste hulpverleners zijn na het bekend worden van het seksueel misbruik in een pleeggezin vooral op de achtergrond actief om met andere betrokken instellingen de zorg van het kind te waarborgen.

Hulpverleners lijken het moeilijk te vinden zich te realiseren dat seksueel misbruik óók in pleeggezinnen kan voorkomen.

‘Seksueel misbruik in pleeggezinnen verwacht je niet. Je denkt vaak dat ze daar veilig zijn. Bij ouders is toch anders en denk je mogelijk eerder aan seksueel misbruik.’

Ook het bespreken van seksualiteit en mogelijk seksueel misbruik wordt moeilijk gevonden, men heeft het gevoel dat dit beledigend of beschuldigend over komt voor het pleeggezin. Er lijkt behoefte te zijn in het oefenen van gesprekken met (pleeg)ouders waarin een vermoeden van seksueel misbruik aan de orde gesteld kan worden.

In één organisatie wordt deze handelingsverlegenheid voorkomen door voor a.s. pleegouders eerst een voorlichtingsavond te organiseren over de (extra) problemen die het opnemen van een seksueel misbruikt kind in een gezin met zich meebrengt. Aan de (a.s.) pleegouders die ondanks de te verwachten extra moeilijkheden alsnog een seksueel misbruikt kind willen opnemen wordt vervolgens een cursus aangeboden waarin thema's rondom de omgang met een seksueel misbruikt kind aan de orde komen.

Er komt volgens de hulpverleners meer aandacht voor seksuele voorlichting aan en seksueel gedrag van pupillen in instellingen en pleeggezinnen. Pleegouders zijn in principe verantwoordelijk als opvoeders om de kinderen seksuele voorlichting te geven. De

pleegzorgbegeleiders zeggen dit onderwerp regelmatig met de pleegouders te bespreken en hun te adviseren daar waar nodig.

Minder aandacht is er voor seksueel grensoverschrijdend gedrag, de oorzaken daarvan en hoe daarmee om te gaan. Verschillende pleegzorgwerkers signaleren dat er dringend behoefte is aan cursussen op dit gebied, voor hen, voor pedagogisch medewerkers, en voor pleegouders. Dit soort cursussen zouden regulier moeten worden aangeboden, als het al gebeurt dan is dat meestal na een incident.

‘We wisten er niet veel van, maar toen (na het incident) werd er een training rond seksuele ontwikkeling aan alle pleegzorgmedewerkers gegeven. Oefenen in het uitvragen naar gewoontes en seksualiteit binnen het pleeggezin.’

Alle pleegzorgwerkers meenden dat de gedragswetenschappers waar zij mee te maken krijgen als er (een vermoeden van) seksueel misbruik is, genoeg of veel kennis van zaken hebben. En hoewel de geïnterviewden overwegend menen dat hun kennis en kunde voldoende is om seksueel misbruik zaken te onderkennen en behandelen wordt er toch een kanttekening geplaatst.

We gaan er vanuit dat we allemaal genoeg kennis hebben van de signalen en noem maar op, zeker weten doe je het eigenlijk niet, daar spreek ik ook niet alle collega's voldoende voor. Ik mag hopen dat de behandelcoördinatoren dat wel hebben. Het is meer een gegeven dat het er is, het wordt eigenlijk nooit bijgeschaafd.

11. Opleiding en training

Vrijwel alle medewerkers hebben wel iets over ‘seksualiteit’ in hun opleiding gehad, maar het onderwerp seksueel misbruik is niet vaak, of heel summier, aan de orde geweest. In sommige organisaties worden incidenteel cursussen of themaochtenden aangeboden, in andere organisaties wordt weinig aan het onderwerp gedaan. Eén medewerker antwoordde op de vraag of er cursussen op dit gebied waren: ‘mij niet bekend, of heel basaal’.

‘En waarom hebben we daar dan nooit een dag over of een studieochtend, we hebben overal studieochtenden over behalve over dit eigenlijk.’

In een enkele organisatie is er veel meer aandacht (gekomen) voor seksueel misbruik, is er een training geweest en wordt het thema seksualiteit regelmatig bespreekbaar gemaakt door de aandachtsfunctionarissen seksueel misbruik.

De medewerkers signaleren dat ‘de pot voor opleidingen’ steeds kleiner wordt vanwege de bezuinigingen. Het merendeel van de medewerkers meent dat nieuwe medewerkers in de inwerkperiode niet ‘geschoold’ worden met betrekking tot het onderwerp seksualiteit en seksueel misbruik. In één instelling is het onderdeel van het inwerkprogramma, en in één instelling gebeurt het ‘in principe’.

12. Voorkomen van seksueel misbruik in instellingen en pleeggezinnen

Opvallend is dat hulpverleners zelf aangeven dat ze vaak (te) naïef en goedgelovig zijn, maar dat zij toch het idee hebben dat seksueel misbruik vaker voorkomt in de instelling of in pleeggezinnen dan zij en hun collega's weten. Zij denken dat seksueel misbruik in pleeggezinnen mogelijk net zo vaak voorkomt als seksueel misbruik in reguliere gezinnen. Zij vragen zich dan ook af hoe het komt dat zij zo weinig seksueel misbruik zaken in hun caseload hebben. Ze merken eveneens op dat het een dubbel gevoel is: aan de ene kant zijn ze opgelucht dat ze zo weinig van deze zaken hebben in hun caseload, aan de andere kant voelt het niet goed.

‘En dat denk ik omdat nou... dat mensen en gezinnen waarvan je het ábsoluut niet verwacht en dan toch dingen boven tafel komen, dat je denkt van ‘potverdorie’. Dus ik ben ervan overtuigd dat er heel veel mensen zijn waar je dat dus bij denkt ‘daar zal het niet gebeuren’, maar dat het daar wel gebeurt.’

13. Mogelijkheden om seksueel misbruik in pleeggezinnen en instellingen te voorkomen

Hulpverleners vinden het belangrijk om adequaat op signalen te handelen en de kinderen nog meer te beschermen dan dat zij nu doen. Op de leefgroepen zou meer sociale controle moeten komen. Ook vindt men dat er richtlijnen ontwikkeld moeten worden voor het geven van feedback aan collega's over het omgaan met jongeren. Pedagogisch medewerkers zouden altijd met z'n tweeën een gesprek moeten aangaan met een pupil en nooit één op één alleen met een pupil op een kamer zijn. Dat is niet altijd mogelijk.

‘Het probleem is echter dat het door de bezuinigingen en de drukte het er toch insluipt.’

Bij misbruik buiten de instelling zoals met loverboy problematiek of in het gezin van herkomst zou het geoorloofd moeten zijn om een pupil niet meer met verlof te laten gaan. De hulpverleners klagen over gebrek aan informatie. Als een pupil overgedragen wordt naar de pleegzorg, of naar een instelling, dan is er vaak heel weinig informatie beschikbaar, en dat geldt zeker voor die casus waarin sprake is geweest van seksueel misbruik of seksueel grensoverschrijdend gedrag (van de pupil) in een eerdere situatie. Gevolg is dat deze essentiële informatie ontbreekt in het dossier en de pupil terecht kan komen in een voor hem/haar, of voor andere kinderen, potentieel gevaarlijke situatie. Het ontbreken van uitgebreide informatie heeft, volgens de geïnterviewden, te maken met nieuwe rapportage regels (formulieren e.d.) van de Bureaus Jeugdzorg.

‘Wij moeten veel moeite doen om informatie te krijgen van de politie, de samenwerking met de geestelijke gezondheidszorg is moeizaam. Veel van de instellingen werken als zelfstandig opererende instellingen die werkzaam zijn op hun eigen eiland.’

De screening van pleeggezinnen is al strenger geworden en zou nog wel strenger kunnen door hogere eisen te stellen en de contactfrequentie met een kind of pleegouder te verhogen. Ook meer individuele contacten met de kinderen/jongeren zijn noodzakelijk om een beter beeld te kunnen krijgen van het pleeggezin.

14. Reacties van de medewerkers op de seksueel misbruik casus

Het betrokken zijn bij een zaak van seksueel misbruik van een eigen, of bekende, pupil heeft de pleegzorgwerkers niet onberoerd gelaten. Men is ‘van slag’ geweest, voelde zich schuldig, was ‘in shock’, was perplex, kreeg er buikpijn van of kon er niet van slapen. Voor vrijwel allemaal was het onverwacht, en gebeurde het in pleeggezinnen waar ze een goede werkrelatie mee meende te hebben.

‘Ik heb mijzelf afgevraagd wat kan ik anders doen, wat beter?’

‘Ik had niet het gevoel dat ik iets had laten liggen, het was onverwacht, juist omdat je met een bepaalde blik mensen tegemoet gaat. Ik zag ook hele goeie kanten van de pleegvader.’

Eindverslag persoonlijke interviews met pupillen ten aanzien van seksueel misbruik in jeugdzorginstellingen en pleegzorg

Inhoudsopgave

1. Inleiding	68
2. Het benaderen van de pupillen en de verantwoordelijke volwassenen	68
3. Waarom klein aantal persoonlijke interviews?	71
4. Waarom geen, afwijzende of ontkennende respons van pupillen van 16 jaar en ouder?.	72
5. Bevindingen uit de interviews bij kinderen die daadwerkelijk iets mee hadden gemaakt (negen van de elf interviews)	72
Bijlage 1: Mails aan pupillen	79

1. Inleiding

In het onderzoek van de Universiteit van Leiden is een representatieve steekproef van pupillen die met een justitiële maatregel in een instelling voor jeugdzorg of een pleeggezin zijn geplaatst, gevraagd om een vragenlijst over onder andere het ondergaan van seksueel grensoverschrijdend handelingen in te vullen. Van de pupillen die aangaven dat zij seksueel grensoverschrijdende handelingen te hebben ondergaan in de jaren 2008, 2009 en/of 2010 in de instelling of het pleeggezin waarin zij in die jaren verbleven, hadden er drieënveertig aangegeven dat zij bereid waren tot een persoonlijk interview. Negentien van hen waren jonger dan 16 jaar, en de rest tussen 16 en 18 jaar.

Op basis van het protocol moesten pupillen jonger dan 16 jaar benaderd worden via de contactpersoon van de instelling. Pupillen van 16 jaar en ouder konden direct benaderd worden, doch, eveneens op basis van het protocol, zou aan zijn of haar contactpersoon of mentor meegedeeld worden dat er een interview zou plaatsvinden (en waar en op welke tijd). Het in kennis stellen van de contactpersoon en/of de mentor was noodzakelijk om indien nodig, bijvoorbeeld als er sprake was van nog plaatsvindend misbruik of van het ‘van slag zijn’ van de pupil tijdens of na het interview, direct hulp en veiligheid voor de pupil te kunnen bieden.

Van de pupillen was bekend via welke instelling zij benaderd waren voor de elektronische enquête, doch in principe was deze anoniem. Het was dus aan de pupillen zelf om aan te geven op welke wijze zij door de interviewer(s) benaderd wilden worden, en of zij hun naam bekend wilden maken. Sommige pupillen hadden naam en toenaam opgegeven, anderen gaven alleen een cryptisch e-mailadres waardoor het moeilijk en soms onmogelijk was om te achterhalen om welke pupil het ging. Ook bleken e-mailadressen onbruikbaar te zijn geworden of mobiele telefoons niet meer te werken. In de volgende paragraaf (2) wordt een overzicht gegeven van de wijze waarop de persoonlijke interviews wel, of niet, gearrangeerd zijn geworden. Uiteindelijk hebben elf pupillen deelgenomen aan een persoonlijk interview.

2. Het benaderen van de pupillen en de verantwoordelijke volwassenen

Om toestemming te verkrijgen voor het persoonlijk interview (pupillen jonger dan 16 jaar) of om een verantwoordelijke volwassene op de hoogte te stellen van het interview (pupillen 16 jaar en ouder) bleek geen eenvoudige zaak. Hieronder wordt per instelling gedetailleerd beschreven hoe dit is verlopen.

Eén instelling (twee pupillen) bleek opgeheven en op de locatie waar de instelling eerder gevestigd was bleek men niet op de hoogte van de nieuwe verblijfplaats van de pupillen. Ook bleek de contactpersoon onvindbaar. Eén van de pupillen (16 jaar) is opgespoord via haar e-mailadres en er kon een afspraak gemaakt worden op het adres van haar moeder. Hoewel er voorafgaand aan het interview enkele malen telefonisch contact met de pupil is geweest om haar aan de afspraak te herinneren, waren de pupil en haar moeder op de afgesproken tijd en op het afgesproken adres niet aanwezig. Op de mail die vervolgens gestuurd is om aan te geven dat de interviewster voor niets was gekomen werd niet gereageerd.

Bij een tweede instelling (twee pupillen) bleek de contactpersoon met zwangerschapsverlof te zijn. Haar vervangster was onkundig omtrent het onderzoek en niet in staat om hulp te bieden bij het arrangeren van de interviews. Overigens was de contactpersoon een administratief medewerkster en de vraag kan gesteld worden of zij de juiste persoon geweest zou zijn om toestemming te geven voor het interview. Een van de twee pupillen van deze instelling was 16 jaar, had een e-mailadres gegeven en is via dat e-mailadres benaderd. Deze pupil heeft niet gereageerd op de mail, en eveneens niet op een tweede mail waarin uitdrukkelijk werd gevraagd om ook een mail terug te sturen met een afwijzing.

Bij de derde instelling hadden vier pupillen (twee jonger dan 16, twee ouder) zich opgegeven voor het persoonlijk interview. Voor deze pupillen was er een contactpersoon die snel bereikt kon worden en vervolgens, eveneens snel, verschillende zaken regelde, zoals het op de hoogte stellen van de ouders van de twee pupillen jonger dan 16 jaar, het op de hoogte stellen van hun groepsleiding/mentoren en het organiseren van een ruimte waarin het interview kon worden afgenomen. Deze twee jongeren, jonger dan 16 jaar, zijn allebei geïnterviewd. Eén van de twee pupillen ouder dan 16 jaar werd verschillende zes keer telefonisch benaderd via het telefoonnummer van de pleegouders (had geen e-mailadres opgegeven), en uiteindelijk lukte het de zesde keer. Deze pupil vertelde dat het 'onmogelijk' kon dat ingevuld was dat er sprake was geweest van seksueel grensoverschrijdend gedrag omdat dat nooit was gebeurd. De vierde pupil, ouder dan 16 jaar, is benaderd via de e-mail en mobiel nummer, doch heeft niet gereageerd, ook niet op de herinneringsmail of via het mobiel nummer.

Van de vierde instelling hadden zich vier pupillen jonger dan 16 jaar opgegeven, en één ouder dan 16 jaar. Van de pupillen jonger dan 16 jaar (4) hadden we alleen de beschikking over een e-mailadres en de naam van de contactpersoon. De e-mailadressen van drie pupillen gaven nauwelijks een aanwijzing omtrent welke pupil het ging, doch met behulp van de contactpersoon is het gelukt om drie van deze vier pupillen op te sporen. Een van hen wilde bij nader inzien toch afzien van het interview, en de vierde 14-jarige bleek niet te achterhalen. Voor de twee wel achterhaalde 14-jarigen heeft de contactpersoon vervolgens de ouders op de hoogte gesteld, en gezorgd dat de vertrouwenspersoon van de instelling aanwezig was op de dag en tijd van de interviews.

De pupil ouder dan 16 jaar is benaderd via de e-mail, doch heeft niets van zich laten horen, ook niet na de herinneringsmail.

Bij de vijfde instelling hadden zich twee pupillen jonger dan 16 jaar opgegeven. Voor één van deze pupillen werd doorverwezen naar de pleegzorgwerker die de casemanager op de hoogte stelde. De casemanager heeft toestemming aan de ouders gevraagd en het interview heeft plaatsgevonden. Met de tweede pupil heeft geen interview plaats gevonden omdat de enquête aanleiding was voor direct handelen. Er is in overleg direct (therapeutische) hulp ingezet.

Bij instelling zes hadden drie pupillen zich opgegeven voor het interview. Twee 16-jarigen en één pupil jonger dan 16 jaar. De contactpersoon voor deze pupil bleek telefonisch niet bereikbaar en is vervolgens via de e-mail benaderd. Zij heeft op de e-mails niet gereageerd. Een van de twee 16-jarigen had geen (eigen) e-mailadres of mobiel telefoonnummer vermeld en moest via de contactpersoon benaderd worden. De contactpersoon bleek telefonisch niet bereikbaar en de administratie van de instelling gaf haar e-mailadres door. Zij heeft op die e-mail in eerste instantie niet gereageerd. Later bleek dat de contactpersoon niet diegene was die een en ander kon regelen. Zij verwees naar de voogd, die verwees naar de pleegzorgbegeleider. Zowel telefonisch als via de mail lukte het niet om contact te krijgen met

de pleegzorgbegeleider. Uiteindelijk geprobeerd contact te krijgen met de pupil zelf, via haar e-mailadres, doch dit bleek niet te kloppen.

De tweede 16-jarige is direct benaderd via haar e-mailadres en heeft meegewerkt aan het interview.

Van de zevende instelling hadden vijf pupillen zich opgegeven, allen 16 jaar of ouder. De contactpersoon en de pedagogisch medewerkers van deze instelling gaven veel medewerking. Bij twee pupillen is het interview afgenomen. Eén pupil reageerde niet op de e-mails en het e-mailadres was zo cryptisch dat de pedagogisch medewerkers er niet in slaagden om de identiteit te achterhalen. Eén pupil reageerde niet op de e-mails, en één reageerde als volgt: 'Want in sommige aspecten kan ik niet echt veel antwoorden op geven omdat ik dat zelf niet heb meegemaakt zoals huiselijk geweld seksueel misbruik of iets in die trant.' In onze antwoordmail is aangegeven dat in de schriftelijke enquête wel sprake was van een aanwijzing omtrent 'non contact' grensoverschrijdend gedrag. De pupil heeft hierop niet meer gereageerd.

Van instelling acht hadden twee pupillen ouder dan 16 jaar zich opgegeven. Eén pupil reageerde niet op (herhaalde) e-mails. De tweede pupil is geïnterviewd.

Bij instelling negen was één pupil die zich bereid had verklaard tot het doen van een interview, doch deze 17-jarige reageerde niet op de (herhaalde) e-mails.

Van instelling tien hadden twee jongeren zich opgegeven, één jonger dan 16 jaar en één ouder. Met de jongste pupil werd een afspraak gemaakt, doch tijdens het bezoek bleek dat deze pupil bij het invullen van de elektronische enquête constateerde dat hij een fout had gemaakt, dat mededeelde aan de enquêtrice die niet in staat bleek ter plekke de fout te herstellen. Ze beloofde dat 'thuis' te zullen doen, doch dat is niet doorgevoerd. Met de tweede pupil werd telefonisch contact gemaakt, doch deze pupil weigerde verdere medewerking. Ze ontkende ingevuld te hebben dat ze bereid was tot een interview.

Van instelling elf had één pupil zich opgegeven en het interview heeft plaatsgevonden.

Bij instelling twaalf, een grote instelling met diverse locaties, wilden zeven pupillen deelnemen aan het interview, drie pupillen jonger dan 16 jaar en vier ouder. Over twee 15-jarigen is contact geweest met de contactpersoon die verwees naar de pedagogisch medewerk(st)ers (of mentor) van de groep waar de pupillen verbleven. Men meende dat eerst (wederom) toestemming van de ouders verkregen moest worden, en dat daarvoor een brief met uitleg (door de interviewster) aan de ouders moest worden gestuurd. In vervolg op die brief werd voor beide pupillen toestemming gegeven. Vervolgens bleek dat de mentor van een van de pupillen met hem gesproken had en meende dat het toch beter was dat hij afzag van het interview. De afspraak met de tweede pupil heeft niet meer plaats kunnen vinden (wegens sluitingstermijn onderzoek).

Voor één 14-jarige is contact gezocht met de contactpersoon die door verwees naar de voogdes, die (herhaald) niet aanwezig was. De mobiel van de voogdes is ingesproken met de vraag omtrent het interview. Vervolgens belde de voogdes om mee te delen dat de pupil de vraag in de enquête verkeerd begrepen had. Volgens de pupil was de vraag of hij nog een keer een enquête in wilde vullen. Dat wilde de pupil wel, doch een persoonlijk interview niet.

Eén 16-jarige reageerde niet op de e-mails en een 17-jarige antwoordde op de herinneringsmail '... ik heb besloten niet meer mee te doen.'

Met een 17-jarige was een interview gepland, doch dit werd de dag van te voren afgezegd omdat het met de pupil slecht ging (er was een TS) en men het niet verantwoord vond om haar nu te interviewen.

Met een andere 17-jarige heeft het interview plaats gevonden.

Van instelling dertien had één 16-jarige pupil zich opgegeven. Zij reageerde niet op de e-mails.

Van instelling veertien hadden twee pupillen zich opgegeven, één 14-jarige en één ouder dan 16 jaar. Deze laatste is geïnterviewd. Voor de 14-jarige werd door de contactpersoon besloten dat het beter was als het interview niet zou plaatsvinden.

Bij instelling vijftien ging het om één pupil van 13 jaar. Het leggen met contact met de contactpersoon is niet gelukt in de onderzoeksperiode

Van instelling zestien reageerde de 16-jarige pupil die aanvankelijk bereid was tot een interview niet op de e-mails.

De contactpersoon van de 13-jarige pupil van instelling zeventien is door omstandigheden niet benaderd.

Bij instelling achttien had één 16-jarige zich opgegeven. Deze pupil had een e-mailadres opgegeven, doch dat bleek niet (meer) te werken.

3. Waarom klein aantal persoonlijke interviews?

Het aantal benaderde jongeren is groot (drieënveertig) maar het aantal geïnterviewde pupillen is opmerkelijk laag (elf). Mogelijke oorzaken daarvoor zijn:

- Pupillen van 16 jaar en ouder konden direct worden benaderd. We hadden daarvoor vanuit de door de jongeren ingevulde vragenlijst voor de Universiteit van Leiden, ofwel een (eigen) e-mailadres of een mobiel nummer ontvangen. Het merendeel van de mobiele nummers werkte niet (meer) of ging over op het antwoordapparaat. Na inspreken volgde er vrijwel altijd GEEN antwoord, ook niet na herhaalde malen. Enkele e-mailadressen (twee) bleken niet meer te kloppen. Meerdere pupillen hebben de mail in het geheel niet beantwoord.
- Pupillen onder de 16 jaar moesten via de contact- (of vertrouwens)persoon benaderd worden. Die bleken vaak niet bereikbaar (ziek, zwangerschapsverlof, of geheel niet te traceren). Als het wel lukte bleek vervolgens dat zij zelf geen beslissingen mochten/konden nemen doch dat er een (gezins)voogd(es), mentor of andere gezagsdrager was die het uiteindelijke woord had. Het opsporen van deze personen bleek een langdurige zaak.
- Eén instelling bleek opgeheven, en niet bekend was waar de pupillen verbleven.
- Er waren enkele pupillen die, hoewel ze in de enquête hadden aangegeven te maken te hebben gehad met seksueel grensoverschrijdend gedrag, bij het benaderen voor een interview zeiden dat
 - a) ze daar helemaal niet mee te maken hadden gehad,
 - b) ze de enquête verkeerd hadden ingevuld, of

- c) het in hun ogen om iets minimaals ging (bijvoorbeeld het tonen van een porno foto) en dus geen misbruik was.
- In één geval ging het om een pupil die zegt valselijk beschuldigd te zijn van seksueel misbruik. Het vermeende (jongere) slachtoffer heeft toegegeven dat er geen sprake is geweest van seksueel misbruik.
- Voor enkele pupillen werd, hoewel de pupil zelf toegezegd had mee te willen doen, door de mentor (of gezagsdrager) besloten dat een interview niet raadzaam werd geacht.

4. Waarom geen, afwijzende of ontkennende respons van pupillen 16 jaar en ouder?

Verschillende pupillen (zeventien) van 16 jaar en ouder hebben niet, afwijzend of ontkennend gereageerd op de e-mail waarin ze verzocht werden om medewerking aan het persoonlijke interview. Het is onbekend waarom zij niet reageerden, doch enkele suggesties dienaangaande kunnen gemaakt worden:

- Er zijn instellingen waar het e-mail-gebruik aan banden is gelegd, pupillen krijgen een x aantal minuten per dag/week. Zij zullen daar dan economisch mee moeten omspringen en waarschijnlijk eerder kiezen voor communicatie met voor hen belangrijker personen
- Mogelijk was voor de pupillen die in het geheel niet hebben gereageerd (acht) het feit dat, volgens het protocol, er iemand in de instelling op de hoogte gesteld zou moeten worden van het feit dat een interview zou gaan plaatsvinden, onoverkomelijk. Immers, hun was anonimiteit beloofd en het in kennis stellen van iemand in de instelling zou het opheffen van de anonimiteit betekenen.
- Twee pupillen hebben wel antwoord gegeven, doch wilden bij nader inzien niet meer deelnemen. Onbekend is waarom niet. Twee pupillen wilden geen interview omdat zij van mening waren dat zij niet te maken hadden gehad met seksueel grensoverschrijdend gedrag, ondanks het feit dat zij dat wel in de enquête hadden ingevuld.

5. Bevindingen uit de interviews bij kinderen die daadwerkelijk iets mee hadden gemaakt (negen van de elf interviews)

De geïnterviewde pupillen stonden voor zover na te gaan, c.q. aangegeven, allemaal onder voogdij.

Achtergrond van de geïnterviewde pupillen

De geïnterviewde pupillen waren tussen de 14 en 18 jaar oud. Zij zijn uit huis geplaatst tussen hun 3de en 15de levensjaar en hebben gewoond in één tot en met elf instellingen en/of pleeggezinnen. Eén pupil is direct na de geboorte uit huis geplaatst. Het aantal kinderen in hun gezin van herkomst varieert van één tot negen en iets meer dan de helft van de biologische ouders is gescheiden.

Als reden van de uithuisplaatsing noemen de pupillen verslaving van de ouder(s), fysieke mishandeling door (een van) de ouder(s), 'eigen' problematiek, en psychiatrische problemen van (een van) de ouder(s). Het merendeel van de pupillen woont in een instelling, twee in een

pleeggezin en twee in een netwerk pleeggezin. Slechts enkele pupillen hebben nog contact met hun biologische ouders, het merendeel niet of hooguit een enkele keer in een jaar.

Periode waarin het misbruik, de mishandeling heeft plaatsgevonden

Slechts bij vijf pupillen heeft het seksueel misbruik plaats gevonden in de onderzoeksperiode (2008-2010), voor twee pupillen gold dit voor de fysieke mishandeling. Voor de overige vier bleek het misbruik/de mishandeling eerder te hebben plaats gevonden.

Locatie waar het misbruik, de mishandeling optrad

Ongeveer de helft van de pupillen zegt dat het misbruik/de mishandeling gebeurde in hun pleeggezin of de instelling waar zij woonden, voor de rest was dit tijdens het uitgaan of bij de ouders thuis.

Wat is er gebeurd?

Bij acht van de elf geïnterviewde pupillen is er sprake geweest van seksueel grensoverschrijdende handelingen, één zegt valselijk beschuldigd te zijn van misbruik, en twee pupillen zeggen absoluut geen seksueel misbruik te hebben meegemaakt, doch wel ernstige fysieke mishandeling. Sommige jongeren werden zowel in hun gezin van oorsprong als in de instelling/het pleeggezin, misbruikt of mishandeld. Soms nam het misbruik/de mishandeling een aanvang toen zij in een instelling of pleeggezin werden geplaatst. De jongeren vertellen over (ernstige) fysieke mishandeling, over betast worden of anderen moeten betasten, over het moeten toekijken bij seksuele handelingen van (een) mede pupil(len), over oraal, anaal en vaginaal geslachtsverkeer, over gedrogeerd worden en daarna misbruikt, en over aanranding en verkrachting.

‘Klappen en zo, op me hoofd...’

‘Ik moest alles doen bij die xxx, met handen, mond ...die xxx deed het iedere dag. De hele tijd.’

Geslagen, gestompt, geschopt, alles...’

‘... verschillende handelingen... Bij x... moest ik voelen, aftrekken, pijpen, en alles... heeft een keer geprobeerd der in te komen...’

Duur en de frequentie van het misbruik en/of de mishandeling

Er was soms sprake van langdurig seksueel misbruik (enkele maanden tot 4 jaar) of langdurige fysieke mishandeling (van 3 à 4 jaar, tot 8 jaar), doch overwegend ging het om incidentele gebeurtenissen.

‘Meerdere keren per week, duurde ongeveer 4 jaar.’

Voor de pupillen bij wie sprake was van chronisch misbruik of chronische mishandeling gebeurde het ‘een paar keer per week’, of ‘iedere dag’.

Plegers

Plegers waren ouders, een pleegdochter, pleegouders, een biologische broer, een pleegbroer, een bekende (een vriend of kennis), een andere pupil in de instelling, een stiefvader en een vriend van de moeder.

Verteld over de gebeurtenissen?

De jongeren hebben, op twee na, op jonge leeftijd (jonger dan 10 jaar) pogingen gedaan om over het misbruik, de mishandeling, te vertellen of over een eerder voorgevallen misbruik. Bij geen van hen zijn er direct stappen ondernomen en zij hebben hierdoor nog enige tijd in de misbruikende (of mishandelende) situatie verbleven.

‘Ik heb het op alle instanties aangegeven...’

Sommige jongeren die getracht hebben hun verhaal via een ‘vertrouwenspersoon’ te vertellen zijn daar achteraf, niet blij mee. Ofwel omdat de vertrouwenspersoon het direct met de mishandelaars ging bespreken, ofwel omdat de vertrouwenspersoon er toch, zonder dat het kind het wist, over ging praten met anderen. De kinderen voelen zich daardoor verraden.

‘Ik heb het aan de vertrouwenspersoon op school verteld... niemand is te vertrouwen want ze hebben het aan die pleegmoeder verteld. Terwijl... die vertrouwenspersoon had beloofd het niet te doen.’

‘Later heb ik aan mijn mentor alles verteld, die heeft het doorverteld, en nu vertrouw ik niemand meer.’

Ook vertellen over wat er gebeurde of wat er gebeurd was heeft sommige pupillen weinig geholpen, in hun beleving kregen zij de schuld of werd het gebagatelliseerd.

‘Ik heb heel vaak aan Jeugdzorg verteld dat ik mishandeld werd, maar ze zeiden dat ik onhandelbaar en agressief was.’

‘Toen ik het aan mijn voogd vertelde, merkte ik niks aan haar. Ze zei ‘Het is niet aan mij om het hierover te hebben. Ik kan hier niets mee.’ Maar ik wist ook niet aan wie ik het kon vertellen.’

Had men het aan je kunnen merken?

Aan de pupillen is gevraagd of omstanders iets aan hen hadden kunnen merken. Sommige pupillen menen dat men het wel had kunnen, en zelfs moeten, opmerken.

‘Ja, ik was een stuk stiller. Ik trok me veel terug op mijn kamer of buiten of ik deed alsof ik opeens heel veel huiswerk had. Bij het eten zorgde ik ervoor dat ik naar mijn kamer werd gestuurd.’

‘Mijn ouders wisten dat er iets aan de hand was maar lieten het aan de groepsleiding over. Ze hebben nooit doorgevraagd.’

Andere pupillen denken dat zij niets hebben laten merken.

‘Hulpverleners hadden het niet door en hebben er niet naar gevraagd.’

Reactie (professionele) omgeving bij bekend maken

De meeste jongeren geven aan (in eerste instantie) niet geloofd te zijn door de professionals. Eén voogd zei dat pupil niet bij haar moest zijn om over het misbruik te praten. Slechts één pupil heeft aangifte gedaan bij de politie. Die gaf echter aan dat ze de vermoedelijke pleger niet konden oppakken omdat er niet genoeg bewijs was. Een andere pupil werd min of meer gedwongen aangifte te doen bij de politie, doch werd door de uitleg, dat er bij aangifte ook lichamelijk onderzoek zou worden gedaan zo bang, dat de aangifte werd ingetrokken.

‘Op X wisten ze het al een beetje, toen aan leiding verteld in vertrouwen, en die vertelde het door. Hebben mij voor de keuze gezet, je kan naar de politie en dan kunnen we er iets aan doen, of je doet geen aangifte maar dan willen we er niet meer over horen.’

‘Ik heb het aan mijn mentor verteld. Hij vond het erg, verder niks.’

Een enkele pupil klaagt over het ‘in de groep gooien’ door de groepsleiding (pedagogisch medewerker) van wat hij/zij, in vertrouwen, had verteld over seksueel grensoverschrijdende handelingen van een groepsgeenoot. Binnen de leefgroep ontstonden hierdoor twee kampen: een deel geloofde de ontkenning van de vermoedelijke pleger, een ander deel geloofde het vermoedelijke slachtoffer.

Lichamelijk en/of psychologisch onderzoek

Er heeft bij niemand een lichamelijk onderzoek of bloedonderzoek plaats gevonden. Ook van diagnostisch onderzoek naar de mogelijke gevolgen van seksueel misbruik en/of fysieke mishandeling is, althans in de beleving van de pupillen, geen sprake geweest.

Aanpak professionals na bekend worden

Vrijwel alle jongeren zijn verdrietig en teleurgesteld over de aanpak van de professionals. Eén pupil zegt nu (jaren later) te begrijpen dat het beter is geweest dat ze uit huis werd geplaatst en één pupil geeft aan erg blij te zijn met de plaatsing bij familie. De jongeren geven aan dat de groepsleiding vaak niet op de hoogte is van wat er op de groep gebeurt, ze zitten vaak op hun kantoor met de deur dicht en hebben geen overzicht over wat er op de groep gebeurt. De jongeren meenden dat acties die door volwassenen werden genomen vaak niet hebben geholpen.

‘Ik heb het een keer tegen iemand op school gezegd, en toen zeiden ze (pleegouders) dat het niet waar was en toen kreeg ik nog erger straf. Die meester zei je hoeft je geen zorgen te maken, ik los het wel op, maar dat was helemaal niet zo.’

Klachten

Drie pupillen geven aan ten tijde van het interview geen klachten te hebben. De rest heeft matige tot ernstige (psychische) klachten overgehouden aan het misbruik/de mishandeling..

‘Ik denk altijd aan alles wat er gebeurd is.’

‘Heb het wel weggestopt, overdag, heb slaap problemen, slaap met twee nachtlampjes, doe er twee uur over om in slaap te komen, ben bang in mijn kamer, zie die in de hoek staan... Weet dat ze er zijn...’

‘Ik krijg een trilaanval als ik eraan denk, of als ik angstig of gespannen ben. En soms moet ik er ineens aan denken.’

‘Ik kan me niet concentreren en mijn aandacht ergens bij houden. Lig ’s avonds uren wakker, gebruik slaappillen. Moeilijk om bed uit te komen. Pieker in bed... Bang van mijzelf, bang dat ik nooit bang word.’

‘Ik zorg ervoor dat een deur open is of er een vluchtweg is. Ik slaap met licht aan. Ben bang dat daders me zullen vinden en mijn raam intrappen of deur.’

Therapie?

Slechts één pupil heeft (trauma focused) therapie gehad. Twee pupillen hebben een therapie gehad, maar geen traumatherapie, en er is tijdens die therapie niet over het misbruik of de mishandeling gesproken. Eén pupil lijkt haar klachten te kunnen benoemen maar niet klaar te zijn voor traumatherapie. Eén pupil gaf aan geen klachten te hebben maar gedurende het interview is de pupil vaak niet afwezig, hoort de vraag niet, lijkt gespannen en beweegt veel in zijn stoel.

Hoe staat de pupil nu in het leven?

Pupillen geven aan anders in de wereld te staan dan vroeger of dan andere kinderen. De meerderheid zegt dat ze het vertrouwen in anderen kwijt zijn, dat ze het ‘toch zelf moeten oplossen’, en dat ze geen vertrouwen in hun toekomst hebben. Vrijwel allemaal willen ze ‘het’ vergeten, er niet meer aan denken.

‘Ja ik denk er heel veel over na, maar ik kan niks doen. Voor mij bestaat het niet dat je niets kan hebben, er is altijd iets.’

‘Ik ben agressiever, wantrouwend, heel simpel, je weet niet wie je kan vertrouwen, ook op X niet ...’

‘Ik heb moeite met vriendschappen aangaan omdat ik denk dat ik blijf verhuizen. Bang dat ik aan mensen hecht. Achterdochtig sowieso wel.’

Aan de andere kant menen sommige pupillen dat zij, door wat ze hebben meegemaakt, zich beter in kunnen leven in andere kinderen en jongeren.

Praten over de gebeurtenissen met de ouders, de familie

Praten met hun ouders of broers en zussen uit het gezin van oorsprong over wat hen overkomen is, is voor verschillende pupillen erg moeilijk of onmogelijk.

‘Kan het niet vertellen aan mijn eigen familie. Aan mama zeker niet want dan moet ze huilen.’

‘...heb het mijn moeder ook niet verteld.’

‘Ik kan niet alles aan mijn moeder vertellen want dan houdt ze haar mond niet.’

‘Over zulke dingen praat je niet in onze familie.’

Suggesties van pupillen om misbruik te voorkomen

Sommige pupillen hebben een uitgesproken mening over hoe misbruik/mishandeling in instellingen te voorkomen. Tijdens de interviews kwamen zij, gevraagd en ongevraagd, met de volgende suggesties:

- Ze moeten geen kinderen alleen laten, wel meisjes bij meisjes of jongens bij jongens , maar ze moeten oplettender zijn.
- En als je iets vermoedt gelijk vragen en niet in je gedachten laten hangen.
- De leiding moet er zijn: ‘Leiding zit meestal op de leidingkamer of staat buiten te roken.’
- Daarnaast werd aangegeven dat het niet handig is dat jongens en meisjes gemengd op een groep verblijven, omdat er dan altijd wel (intieme) relaties ontstaan op de groep.
- Jeugdzorg moet meer aandacht besteden aan de kinderen. Hoe voelt het kind zich.
- Voorkomen van vele wisselingen (van leiding) op een leefgroep. ‘Dat is lastig met hechting.’

Bijlage 1: Mails aan pupillen

Pupillen zestien jaar en ouder

Aan de pupillen 16 jaar en ouder werden, als zij een e-mailadres hadden doorgegeven, een wervingsmail en indien nodig een herinneringsmail gestuurd.

Wervingsmail

Beste X,

In (maand...) heb je een enquête ingevuld voor de commissie-Samson. Aan het eind van die enquête heb je aangegeven dat je bereid bent mee te doen aan een persoonlijk interview. Wij zijn nu bezig om de interviews met alle jongeren die net als jij hebben aangegeven zo'n interview te willen doen, te regelen. Wij zijn Y en Z, en allebei werken we voor de commissie-Samson. Als je nog steeds mee wilt doen aan dat interview, dan zou ik graag een afspraak met je willen maken. Voor het interview komen wij naar je toe. Aangezien je 16 jaar (of ouder) bent hoeven we geen toestemming van je voogd, begeleiders of wie dan ook te hebben, maar we willen wel aan je begeleider(s) of eventueel een vertrouwenspersoon laten weten dat het interview gaat plaatsvinden. Zouden we het interview kunnen doen op de locatie waar je woont? Of wil je liever op een andere locatie? Z of ik zou kunnen op ... (verschillende data). Graag hoor ik van je. Ook als je besloten hebt niet meer mee te doen, dan hoor ik dat graag van je.

Met vriendelijke groet,

Herinneringsmail

Beste X,

Eerder (datum) stuurde ik je een mail met de vraag of je (nog steeds) mee zou willen doen aan een interview voor de commissie-Samson. Je vulde op ... (datum afname enquête) een enquête in voor die commissie, en aan het eind daarvan heb je aangegeven dat je bereid bent mee te doen aan een persoonlijk interview. Wij willen graag weten of je nog mee wilt doen. Ik heb begrepen dat je in Q woont, en ik zou ... (data) naar je toe kunnen komen voor het interview. Mijn collega Z kan komen op ... (data).

Als je besluit mee te doen, kun je dan laten weten op welke datum je kan, en hoe laat? Wij kunnen de hele dag. Graag hoor ik van je.

Uiteraard ben je niets verplicht, maar voor ons zou het prettig zijn als je, ook als je besloten hebt **niet meer mee te doen**, dat aan ons laat weten.

Met vriendelijke groet,

Mail contactpersoon

Aan de betreffende contactpersoon werd de volgende mail gestuurd.

Geachte mevrouw (mijnheer),

Enige tijd geleden (datum) hebben pupillen van uw instelling de enquête van de commissie-Samson ingevuld. Twee van hen hebben aan het eind van de enquête aangegeven dat zij bereid zijn deel te nemen aan een persoonlijk interview. Het betreft twee pupillen van 16 jaar. Voor het afnemen van een interview hebben we, gezien hun leeftijd, geen toestemming meer nodig van hun gezagsdrager. Ondanks dat wil ik u toch op de hoogte stellen van het feit dat wij nu bezig zijn afspraken voor die interviews te maken. Van deze pupillen heb ik het e-mailadres, die kan ik dus direct benaderen.

Graag zou ik contact met u willen hebben en wel om te bespreken of u, gezien de behandeling van de pupillen, het ook een goed idee vindt om het interview te houden, en om een plek voor de interviews te regelen. Ik zal u begin volgende week proberen telefonisch te bereiken op het nummer dat ik heb doorgekregen. Mocht u liever zelf bellen, mijn mobiel nummer is ...

Bij voorbaat veel dank,

Pupillen jonger dan zestien jaar

Voor de pupillen jonger dan 16 jaar werd ofwel direct telefonisch contact opgenomen met de door de Leidse onderzoekers aangegeven contactpersoon of via hun e-mailadres.

Eindverslag dossierstudie seksueel misbruik in de jeugdzorg

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	83
2.	Algemeen	83
3.	Melders en achtergrond van de slachtoffers	83
4.	Periode waarin het misbruik heeft plaatsgevonden	84
5.	Locatie waar het misbruik optrad	84
6.	Wat is er gebeurd?	85
7.	Duur en de frequentie van het misbruik	85
8.	Plegers	86
9.	Verteld over de gebeurtenissen?	86
10.	Reactie (professionele) omgeving bij bekend maken	87

6. Inleiding

In dit deel worden de dossiers beschreven die zijn bestudeerd in het kader van deelonderzoek 3B, seksueel misbruik in de jeugdzorg 2008-2010.

Vanwege het feit dat in de cliëntendossiers binnen de jeugdzorginstellingen de misbruikincidenten slechts een onderdeel van het totale dossier zijn en vanwege de achtergrond niet toegankelijk, is gekozen voor de meldingen uit de onderzoeksperiode bij de commissie-Samson, omdat deze naar verwachting veel specifiekere zullen zijn. In totaal zijn eenentwintig dossiers bestudeerd waarin het gemelde misbruik in de gestelde periode plaats had, waarin meer dan summier informatie werd vastgelegd en waarin op basis van het gemelde, actie is ondernomen door de commissie of door anderen (OM, politie, AMK). Hetgeen betekent dat er in elk geval iets aan waarheidsvinding is gedaan. Verder gaan we uit van wat de melders meldden over het gebeurde. De opbouw van dit document is hetzelfde als de opbouw van de interviews, dus eerst een aantal algemene opmerkingen, vervolgens wordt ingegaan op de melders en de achtergrond van de slachtoffers. Daarna komen achtereenvolgens de periode van het misbruik, de locatie van het misbruik, wat er is gebeurd tijdens het misbruik, de duur en frequentie van het misbruik, de plegers, of er (eerder) melding is gedaan en de reactie van de professionele omgeving op de melding.

7. Algemeen

Het meldpunt van de commissie-Samson is geopend vanaf half juli 2010. Iedereen kon via een telefoonnummer melding doen van seksueel misbruik in de jeugdzorg. De informatie werd vervolgens geordend verwerkt in een dossier. Op basis van de melding werd door de commissie vervolgens besloten tot actie of niet. Ook deze actie werd vastgelegd. De dossiers zijn zo veel mogelijk anoniem gemaakt door de commissie-Samson en zijn ons in deze geanonimiseerde vorm ter beschikking gesteld. Alleen instellingsnamen komen nog wel voor in de ter beschikking gestelde dossiers. Deze worden hier natuurlijk niet vermeld. De algemene tendens bij de bestudeerde dossiers is dat ze heel gevarieerd zijn. Ten aanzien van het misbruik worden zowel fysieke en geestelijke mishandeling als seksueel misbruik genoemd door de melders. Maar het belangrijkste kenmerk is dat alle dossiers heel beknopt zijn. De maximale lengte van de dossiers betrof ongeveer zehnderd woorden. Dit betekent dat er geen ruimte was voor uitgebreide beschouwingen of beschrijvingen. Ook is nergens enige overbodige informatie weergegeven. Aan de ene kant is dit heel prettig omdat alles puur feitelijk is weergegeven, maar aan de andere kant betekent dit ook dat er op geen enkele manier enig kader beschikbaar is. Vanuit die achtergrond moet deze beschrijving gezien worden.

8. Melders en achtergrond van de slachtoffers

De slachtoffers over wie de meldingen gingen, waren ten tijde van het misbruik tussen de 9 maanden en 17 jaar oud. De relatie met de melder was in de meeste gevallen een familiërelatie, bijna de helft van de meldingen werd gedaan door de moeder of pleeg- of stiefmoeder (tien meldingen). De andere meldingen kwamen van de volgende categorieën

melders: vader of stiefvader (twee meldingen); oma of stiefoma (twee meldingen); hulpverleners of politie (vier meldingen); buurman of huisvriend (twee meldingen). En dus één melding van een slachtoffer zelf.

In de dossiers worden twee keer zoveel meisjes als jongens als slachtoffer genoemd. In totaal gaat het om vijftientig kinderen. Bij de meeste zaken gaat het om één kind, bij een aantal zaken om meerdere kinderen (zowel binnen één gezin als van meerdere partners). Voor zover bekend waren de meeste kinderen over wie wordt gesproken met een justitiële maatregel uit huis geplaatst (voogdij, OTS).

De meeste kinderen hebben een vrij lange geschiedenis van plaatsingen in zowel instellingen als pleeggezinnen. Ten tijde van het misbruik zat meer dan de helft van de kinderen in een instelling en minder dan de helft in een pleeggezin.

9. Periode waarin het misbruik heeft plaatsgevonden

Alle dossiers die hierin zijn betrokken betroffen meldingen van incidenten die plaatsvonden in de onderzoeksperiode (2008-2010). In een aantal gevallen wordt ook melding gemaakt van eerder misbruik, maar het betreft dan vooral een aangesloten periode die voorafgaat aan het jaar 2008 en die doorloopt tot in de periode 2008-2010.

‘Kinderen X (v) en X (v) zijn na echtscheiding (2006) tijdens de omgangsregeling door vader seksueel misbruikt (vader zou kinderen gepenetreerd hebben),’

10. Locatie waar het misbruik optrad

De twee meest genoemde locaties waar het misbruik werd gepleegd zijn het pleeggezin en de instelling waar de kinderen verbleven. Daarnaast wordt nog het originele herkomstgezin genoemd, het verblijf van de vader, het verblijf van een kennis van de moeder, en een bos in Gelderland.

‘X (m) (dader) wachtte X (m) (slachtoffer) op als hij uit de douche kwam. Als hij alleen in een kamer was met hem.’

‘Het gebeurde in een afzonderlijke kamer waar op dat moment geen toezicht was. De leiding was elders...’

‘De dochter was op bezoek geweest bij moeder... Zij ging toen op weg naar X (instellingsnaam). Onderweg is zij toen verkracht door de jongen.’

‘In bad samen met pleegvader X en pleegbroer (...) werd het spel Pinokkio gespeeld en door de pleegmoeder video-opname van gemaakt.’

11. Wat is er gebeurd?

Ook hier is de variëteit weer groot. Er wordt melding gedaan van zoenen, betasten, masturbatie, pijpen, penetratie en verkrachting (vaginaal en anaal). In twee gevallen wordt melding gedaan van een groepsverkrachting. Daarnaast worden vele vormen van fysieke en psychische mishandeling genoemd, de kinderen werden geslagen, geknepen gekleineerd, bedreigd (psychisch mishandeld), en er was sprake van kneuzingen, van een gebroken sleutelbeen en gebroken vingers.

‘Heeft dader moeten pijpen.’

‘X (m) (slachtoffer) kwam bloot uit de douche en oudste zoon X (19 jaar) (pleegbroer) ging op hem zitten en heeft zijn keel dichtgeknepen. Hij zag daarna alleen sterretjes zei X (slachtoffer) tegen zijn moeder. X (pleegbroer) pakte X (slachtoffer) bij de piemel en zei: ik ga je besnijden.’

‘Zoenen, aanraking, plegen van seksuele handelingen in groepsverband.’

‘De dochter is vaginaal verkracht. Dochter moest ook andere dingen doen bij hem en hij heeft ook dingen bij haar gedaan.’

12. Duur en de frequentie van het misbruik

Over de precieze duur en frequentie van het misbruik is relatief het minst bekend, met uitzondering van de gevallen waarin het misbruik maar één keer heeft plaatsgevonden (4 meldingen).

Met name in de situatie waarin gesproken wordt over misbruik in een pleeggezin, wordt de gehele periode genoemd dat het kind verbleef in het betreffende pleeggezin. Maar ook in die situatie is soms sprake van eenmalig misbruik.

‘...3 jaar, vanaf plaatsing in pleeggezin...’

‘...eenmalig, man van het (pleeg)gezin had gedronken...’

Ook in de situatie waarin de (stief)vader als dader wordt aangemerkt, wordt er gesproken over terugkerend misbruik gekoppeld aan het bezoek aan de (stief)vader.

Daar waar het misbruik vaker wordt verondersteld, komt men tot inschattingen van de duur als ‘regelmatig’ en ‘gedurende de gehele periode’, behalve bij één melding, waar wordt aangegeven dat het misbruik circa drie maanden duurde en ‘bijna elke nacht één of twee keer’ plaatsvond.

13. Plegers

De plegers van het misbruik zijn wederom zeer gevarieerd. Het meest worden genoemd groepsgenoten (mannelijk) in de instelling (zeven meldingen) en het pleeggezin (acht meldingen). Bij het pleeggezin wordt verder gespecificeerd naar wie in het pleeggezin, bij drie meldingen ging het om zowel de pleegvader als de pleegbroer, in totaal werd de pleegvader bij vijf meldingen genoemd en de pleegbroer bij vier meldingen. Bij één melding ging het om de pleegmoeder en bij één melding werd niet gespecificeerd.

Alle overige plegers werden slechts bij één melding genoemd, het ging om de vader, stiefvader, ‘een bekende’ (m), een kennis van de moeder (m), een pedagogisch medewerker (m) en een neef van een pedagogisch medewerker. Op één na, zijn alle plegers dus mannen.

14. Verteld over de gebeurtenissen?

De meeste melders hebben eerder melding gedaan bij andere instanties over het misbruik. Sommige melders hebben het misbruik bij veel verschillende instanties gemeld, tot aan de Nationale Ombudsman aan toe. Het meest genoemd werd de jeugdzorg (pleegzorg, voogdij-) instelling waar het misbruik plaatsvond (negen meldingen), gevolgd door de politie (acht meldingen). De klachtencommissie van BJZ en Kinderbescherming werd bij vier meldingen ingeschakeld en de Inspectie Jeugdzorg en het AMK bij drie meldingen. De Kinderbescherming, ten slotte, werd bij twee meldingen verwittigd over het misbruik. Ook wordt aangegeven dat slachtoffers zelf melding zouden hebben gedaan van het misbruik. Zonder al te veel resultaat overigens.

‘Het meisje (slachtoffer) heeft de verkrachtingen zelf gemeld bij de leiding van X (naam instelling). Maar de leiding van X heeft er niets mee gedaan en er werd gezegd dat het haar eigen schuld was.’

Maar soms behalen melders ook succes met hun meldingen.

‘Grootouders hebben X daar weg kunnen krijgen door naar de klachtencommissie te stappen van de Kinderbescherming.’

Hoewel de melders niet uitgesproken negatief zijn over de instanties waar het misbruik wordt gemeld, constateren ze over het algemeen wel een gebrek aan actie van die kant.

‘Het AMK doet niks na meldingen, het pleeggezin wordt continu afgeschermd.’

15. Reactie (professionele) omgeving bij bekend maken

Hier spreekt over het algemeen de meeste onmacht van de melders. Men ziet niet direct resultaat of gevolgen van de melding, terwijl men juist wel de indruk heeft dat ze iets belangrijks melden waardoor meteen actie vereist is.

Er spreekt ook weinig vertrouwen in het systeem uit de reacties van de melders.

‘...gemeld bij medewerker van pleegzorg X en diverse brieven geschreven en een keer op gesprek geweest, maar meneer heeft het gevoel dat hij nooit serieus is genomen.’

‘Als mevrouw in het gelijk wordt gesteld dat de kinderen niet terecht uit huis zijn geplaatst, dan neemt ze de beste advocaat en klaagt de jeugdzorg aan.’

‘Vader van het meisje heeft ook bij de instelling een melding gedaan, maar er is niks mee gedaan. ...er werd gezegd dat het haar eigen schuld was. Leiding hield het af en deed voorkomen alsof zij het zelf wilde.’

In een aantal gevallen zijn de melders bang voor de gevolgen van de melding, voor zichzelf of voor de slachtoffers.

‘...geen melding uit angst voor maatregelen tegen het kind en overige uit huis geplaatste kinderen uit het gezin.’

‘...geen melding want mevrouw was bang om aangifte te doen. ...de zedenpolitie heeft tegen mevrouw gezegd: ze maken u helemaal af als u doorgaat.’

‘...melder is bang voor rancunes. Zeker richting de kinderen door de pleegouders.’

‘Vader is bang voor represailles, X (naam instelling) heeft macht en heeft hiermee gedreigd.’

De melders hebben vaak een problematische, conflictueuze verhouding met jeugdzorg, er is vaak sprake van een complexe sociaal-medische gezinsproblematiek. Dit geldt vooral in het geval de melder afkomstig is uit het originele herkomstgezin van het slachtoffer.